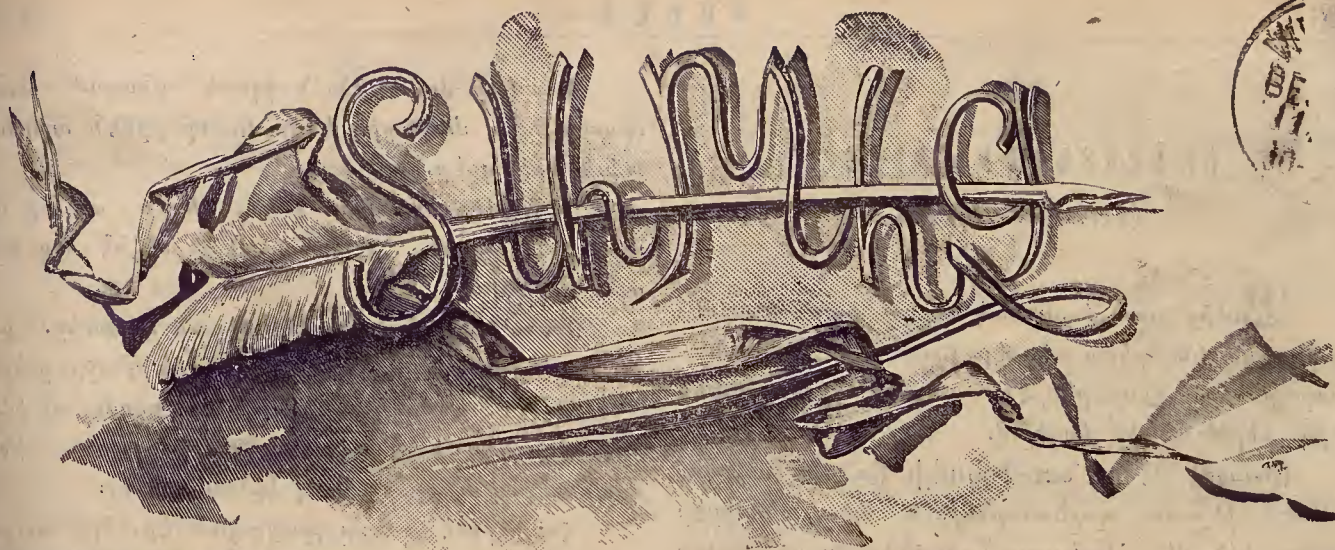

Ազգիւրի յաւելած

Հոյս է տեսնում շաբաթը մի անգամ կիրակի օրերը

№ 12 կիրակի 22 մարտի

իններորդ տարի 1898

Շարունակում է ԱԶԵԻԻՐ-ՏԱՐԱԶԻ քաժականրդագրու թիւնը

ԲԱՆԱՍՏԵՂԺԻՆ ՍԻՐՏԸ

(Fernand Hauser)

Ասկից շատ ժամանակ առաջ ժանն թագուհին տակաւին կրկառավարէր Ռոմէնսը, ու տրուպադուրները քաղաքներէն, գիւղերէն կ'անցնէին սիրոյ քերթաճանքը երգելով:

Անոնցմէ մէկը, Նոր-Դղեակի Առնօն, աղքատ ամենէն թշուառ դործաւորներուն պէս, կըսիրէր թագուհիին մէկ հետևորդը, գեղանի Լօռ տ'Անտիւզ իշխանուհին:

Չատ սաստիկ կըսիրէր, բայց չըզիտէր ինչպէս անոր յայտնել իր սէրը:

Առաջին անգամ տեսած էր անիկա Առլի, սիրոյ ապարանքի մը մէջ:

Ան խաղերուն թագուհին էր, և ինքը՝ օրւան ամենէն գեղեցիկ ուրախութիւնը, բնական ծաղիկ մը—կուսածաղիկ մը *). և համբոյր մը ստացած էր Լօռէն:

Եւ ալ չէր դադարէ խորհելէ այս համբոյրին ինչպէս և իր տուած համբոյրին վրայ:

Ինքը, պատահարներու ետևէ վագոյր, միշտ դղեակէ դղեակ ընկնողը, որոշեց միշտ միևնոյն քաղաքը մնալ... բայց ինչպէս կրցաւ այսպէս փոխել: Սէրը մարդու մը նկարագիրը փոխելու զօրութիւն ունի...

Ախոս, այո, ունի այդ զօրութիւնը, քանի որ Առնօն Լօռէն համբոյր առած օրէն ի վեր, չըկարողացաւ հաստատապէս միտքը դնել թողուլ այն քաղաքը, ուր կըբնակէր այս իշխանուհին:

Ամեն առաւօտ, կանցնէր անոր դղեակին առջևէն, յուսալով տեսնել անիկա՝ պատուհանը. բայց միշտ յուսախաբ կըլինէր:

Երբեմն, ամբողջ ժամերով կըկենար դղեակին մեծ դռանը առջև և քաղցր երգեր կ'երգէր. բայց ոչ մէկ պատուհան կըբացուէր:

Լօռ զինքը չէր սիրեր:

Ա՛խ, արդարև կըսիրէր զինքը գեղանի Լօռը, բայց չէր ուզեր որ Առնօն գիտնայ ատ:

Որովհետև ինչո՞ւ պիտի յայտնէր իր սէրը, չէր կարող ամուսնանալ անոր հետ, աղքատ էր ան... Եւ փակ կըպահէր պատուհանները, ոչ տեսնել և ոչ ալ լսել ուզելով տրուպադուրը:

*

*) Pervenche.

Առաւօտ մը, Առնօն դղեակ գնացած ատեն պատահեցաւ մուրացիկ կնոջ մը, որ իրմէն ողորմութիւն կըխնդրէր.

—Անթի եմ, ըսաւ իրեն, երեք օրէ ի վեր ոչինչ չեմ կերած... Աստուած պիտի օրհնէ ձեզ, եթէ օգնէք ինծի:

Առնօն իր մախաղին մէջ բան փնտռեց. քանի մը սու գտաւ, և տուաւ մուրացիկ կնոջը՝ ըսելով.

—Առ, խեղճ կին, թերևս ես քեզմէ ալ խեղճ եմ, բայց դրամի բնաւ պէտք չունիմ այսօր. մինչև վաղը սէրով և պարզ ջրով կընամ ապրիլ:

Հագիւ թէ խօսքը լրացուցած էր, երբ մուրացիկ կինը կարծես կախարդանքով, երիտասարդ կնոջ մը փոխեցաւ, գեղեցկութեամբ շողջողուն: Չլիւռն վրայ ոսկի պսակ մը կըկրէր, և իր ձեռքերուն մէջ արքայական դաւազան մը բռնած էր: Առնօն ապշած անոր կընայէր:

Երիտասարդ կինը խօսեցաւ.

—Առնօ, ըսաւ, դուն բարի եղար ինծի համար. քեզ կ'ուզեմ վարձատրել անմիջապէս, որովհետև ես, ինչպէս կըտեսնես, հօրի (fee) մըն եմ... խնդրէ՛ ինծմէ ամեն ինչ որ կ'ուզես, պիտի տամ ուզածդ:

—Լաւ, ըսաւ Առնօն, քանի որ դուք հօրի էք, տիկին, կրնաք ինծի շատ մեծ ծառայութիւն մը ընել: Բայց չեմ ուզեր ձեզմէ որևէ բան խնդրել. որովհետև ոչնչի պէտք չունիմ: Ա՛յուզեմ ընդհակառակը առնէք ինծմէ բան մը որ կըտանջէ իս, որ կըսպաննէ իս. առէք իմ սիրտս... կորցնեք անիկա կուրծքէս, թերևս այլևս չըտառապիմ...

Հուրին բացաւ Առնօնի հագուստները, ձեռքերը դրաւ անոր կուրծքին վրայ և յանկարծ, երիտասարդը ինքզինքը մեծ ծանրութենէ մը թեթեւցած զգաց: Սիրտ չունէր այլևս... և ալ չէր սիրեր...

—Օ՛հ, շնորհակալութիւն, բարի հօրի...

—Մի՛ այդքան շնորհակալ լինիր ինծի, ըսաւ հօրին, թերևս օր մը կըկին փափաքիս սիրտ ունենալ, այն ատեն կանչէ՛ ինծի, և ես նորէն քեզի կըդարձնեմ ան...

Եւ աւելցուց.

—Բայց յիշէ՛ աս որ, ինչ բախտաւորութիւն ալ ունենաս, պիտի կորսնցնես այն օրը, երբ նորէն սիրտդ գտնես: Գնաս-բարով:

Ու տրուպադուրը, ուրախ գլարթ գէպի քաղաք գնաց:

*

Այլևս սիրտ չունենալով՝ Նոր-Դղեակը Առնօն,

ոչ միայն այլևս չըսիրեց Լօւը, այլ նոյնիսկ ակ չըմտածեց անոր վրայ:

Այլևս սիրտ չունենալով ոչ միայն ոտանաւորներ չըզրեց, այլ նաև բանաստեղծութիւնը ակ չըսիրեց:

Եւ քիչ քիչ, ձանձրացաւ:

Եւ ձանձրոյթը փարատելու համար՝ պատերազմի գնաց:

Այլևս սիրտ չունենալով՝ կուեցաւ զիշեր ցերեկ, կոտորելով թշնամիները, աւարելով քաղաքները, հին զինուորի մը պէս, հերոսի մը պէս... այնքան որ տեղակալ եղաւ, յետոյ զօրապետ:

Օր մը, հանդէսի գեղեցիկ հագուստով արքունիք գնաց: Լօւ տ'Անտիւղ այնտեղ էր, միշտ երիտասարդ, միշտ գեղեցիկ — երկու տարի չըկար որ Առնօն այլևս չէր սիրեր անիկա:

Լօւ տ'Անտիւղ մօտեցաւ զօրապետին, և բոլորովին դողահար, ըսաւ իրեն.

— Միթէ այդ դժէք էք, որ կրտսնիմ:

Առնօն պատասխանեց.

— Ո՞վ, Լօւ... չեմ յիշեր, օրիորդ, որ երբէք ես ձեզ տեսած լինիմ:

— Ի՞նչպէս կարող էք այդպէս խօսիլ: Դուք Նոր-Պղեակի Առնօն չէք:

— Չէք սխալիր, օրիորդ, ես ան-եմ որու մասին կրխօսիք...

— Բայց... ես ալ Լօւ տ'Անտիւղն եմ:

— Լօւ տ'Անտիւղ... չեմ յիշեր երբէք լսած լինել այդ անունը...

— Ի՞նչպէս, ըսաւ Լօւը՝ նւաղելով, չէք յիշեր... Ես եմ ան որ երեք տարի առաջ Առի Փլօրական խաղերուն ձեզ յաղթող պսակեցի, և ծաղիկի մը հետ ձեզի տւի համբոյս մը...

Առնօն խորհեցաւ վարկեան մը, յետոյ ըսաւ.

— Կարելի է. կրնիշեմ, իրաւ այն ժամանակը, երբ ոտանաւորներ կըզրէի, և զանոնք կ'երգէի, բայց ասիկց շատ ժամանակ առաջ էր ատ:

Ու Լօւը, վշտագալար հոգիով, երբ լսեց այս խօսքերը՝ նւաղեցաւ...

*

Ջշուկը շուտ տարածեցաւ արքունիքին մէջ՝ թէ Լօւ տ'Անտիւղը կըսիրէ գեղեցիկ զօրապետ Նոր-Պղեակի Առնօն: Փան թագուհին ալ իմացաւ և խօսեցաւ Առնօնին որ նախ պատասխանեց թէ երբէք ամուսնանալու փափաք չունի:

Բայց թագուհին կըսիրէր Լօւը և անոր երջանկութիւնը կուզէր: Առնօն հրամայեց ամուսնանալ Լօւի հետ և Առնօն ամուսնացաւ:

Բայց ան՝ հարսանիքի զիշերը, թամբել տալով իր ձին մեկնեցաւ՝ պատրուակելով թէ երկար ատեն իր գունդը չէր կրնար առանց պետի թողուլ:

Խեղճ Լօւը ամեն օր իր ամուսնին թաղծալի նամակներ կըզրէր:

«Եկէք, կ'ըսէր անոր, ձեզ կըսիրեմ, և ձեզմէ հեռու ես կըմեռնիմ»...

Առնօն ոչ կըպատասխանէր, ոչ կըզրէր:

Օր մը վերջապէս, Լօւ անոր սա տողերը զրեց միայն.

«Եթէ խկոյն չըզաք, պատճառը ան է, որ դուք սիրտ չունիք...»:

Առնօն կարդաց նամակը և քաշ քաշ խնդաց:

Յետոյ յանկարծ խորհեցաւ: Ճշմարիտ է, սիրտ չունէր ինք, քանի որ կըխնդար:

Եւ յիշեց որ հուրին ատենով խոտացած էր իրեն ետ դարձնել իր սիրտը, երբ փափաքէր ինք:

Եւ խորհեցաւ նաև որ աւելի երջանիկ պիտի լինի թերևս Լօւի մօտ, քանի որ Լօւը կըսիրէր զինքը...

Եւ կանչեց հուրին. ան վերադարձուց իր սիրտը — և խկոյն բանաստեղծ դարձաւ ինք և նոյնպէս աղքատ:

*

Իր ուսին վրայ կիթառ մը առած՝ Առնօն ճամբայ ինկաւ բոլորովին ուրախ-զւարթ զէպի իր սիրելիին զղեակը...

Վերջապէս, կ'երթար տեսնել ան... Ի՞նչքան երջանիկ պիտի լինէր ինք...

Դղեակին առջև պիտի նւաղէր, բայց խկոյն իր ուժերը ժողկելով՝ կանչեց իր մարդիկը, որ եկան դուռը բացին. և չըճանչնալով զինքը՝ ուղեցին վրանդել...

— Ինչպէք ձեր տիրուհին ըսէք, որ ես իր ամուսնին եմ, Նոր-Պղեակի Առնօն:

Լօւ զինքը իր սենեակը մտցնել տուաւ:

Տեսնելով Առնօն այսպէս հաղւած, Լօւ ետ ետ զնաց ապշած:

— Ի՞նչ, դուք այլևս զօրապետ չէք...

— Ո՛չ, Լօւ, բայց քեզ կըսիրեմ միշտ...

— Եւ ինչո՞ւ այլևս զօրապետ չէք...

Առնօն պատմեց իր պատմութիւնը:

Բայց հազիւ թէ Առնօ լրացուց իր պատմածը՝ երբ Լօւ մեծ ճիչ մը արձակեց, և ինկաւ:

Մեռած էր... մեռած ոէրէն և ամօթէն...

Որովհետև ան կըսիրէր Առնօն, և ամօթահար եղած էր, քոյի որ Առնօն իր սիրտը գտնելով՝ կըրկին դարձած էր երբեմնի աղքատը:

Առնո՛ն իր սիրելին մեռած տեսնելով՝ առաջ լացաւ, յետոյ, յանկարծ մտածեց, որ իրապէս մարդ շատ դժբախտ կըլինի, երբ սիրտ մը ունի... Կանչեց հուրին... բայց ան չեկաւ... Այն ատեն, դանակ փր առնելով՝ բացաւ իր կուրծքը, և իր ձեռքերով փրցուց ինք իր սիրտը. յետոյ կռնակի վրայ ինկաւ... մեռած էր, իր Պաշտելիին պէս, իր Պաշտելիին մօտ... ու վերջապէս երջանիկ էր:

ԱՅՈՄ-ՋԱԷՆ

Տ Ա Ր Ա Դ Ր Ե Ա Լ Ը

Յորտ էր... Երկինք պատեր էին սև ամպեր, Սև՝ առաւօտ... Լուսնալու տեղ կըմթնէր, Անհուն ցաւեր, տըխուր խոհեր, վիշտք հազար Սրտիս խորը կըկուէին անդադար:

Հեղձամղձուկ թըռաւ հառաչ մ'իմ սրտէս.

— «Ա՛հ, ո՛ւր, Աստուծո՛ւ, ո՛ւր զիս այսպէս հալածես» —

Եւ չորս կողմէս սպառնալից բերաններ՝

— «Միթէ, ըսին, Հայոց Աստուծո՛ւ կ'ապրի՞ դեռ»:

Արհաւիրքներ յանկարծ շուրջըս պատեցին, Ճիւղալ գէմքեր բոլորտիքըս դառնալին, Պրզոտոտնին էին արդեօք ոգիներ՝ Որ զըծուքի անդունդներէն դուրս խուժեր:

Սև մանախուղ, սառնամանիք ահաւոր, Պատեր էին լեռներ, դաշտեր, սար ու ձոր, Չըկար երբէք յուսոյ նըշոյլ մ'որ ծագէր, Ամայութիւնն ամենուրեք կըտիրէր:

Ողևորիչ ո՛ւր այն լեզու մայրական, Ո՛ւր սիրելեաց սիրապարար դաշըն ձայն, Կոցա փոխան գոռար, զոչէր դու գուպար, Բնութիւն համայն կարծես ինձ մահ կըսպառնար:

Կալանաւոր մէի ցաւոց տակ ընկճած, Լսի Հայրենեաց յիշատակովն սփոխած, Մահ թէ աքսոր, ո՛րն ալ դեօք ինձ վիճակի՛ր, — Երկնից Տէրը միայն զխանալ կարող էր:

Արտասալմար աչքերս երկինք վերուցած, Սիրտ մ'ունէի սառնամանեաց մէջ՝ ալլաւ, Ա՛յ ցուրտն ու բուք, ո՛չ սաստիկ ձիւնը ձմրան, Ա՛յ, իմ սրտիս հուրը մարել չի կըցան:

«Աստուծո՛ւ, ըսի, տառապելոց պաշտպան ես, Արիւն կ'անցնի սրտէս. արցունք աչքերէս, Դեռ Աստուծեան բազուկներդ չե՛ս շարժեր, Տէր, եկ ու տես, Թշուառութեան չափն անցնե՛ր...»

Սիրելիներս անպատուար ու նօթի, Ես կաշկանդուած ոտքովի մէջ ու վշտի, Եւ դու, Աստուծո՛ւ, որ բովանդակ Գութ ես, Սէր, Դեռ չապաղե՛ս դաղրեցունել այս ցաւեր:

Բաւ է, ո՛վ Տէր, ողորմութեանդ թափէ ցօղ, Նըշոյլն յուսոյ տո՛ւր՝ որ ցոլայ ոսկեշող, Սառնամանիքն այս ցուրտ ձմրան թո՛ղ հալին, Զուրջըս պատող լէզէոններ թո՛ղ փշրին:

Ճառագայթէ լոյս մ'այս խորին մթութեան, Փառքդ ու Անունդդ թո՛ղ փայլին յախտեան, Դու ամպերէն որոտացող Աստուծո՛ւ ես, Որ խաւարէն Տիեզերք մը կըհանես»:

— «Քալէ, Հնչեց ձայն մը վոնմ, գերարուն, Այդ է ճամբան, սիրով տոնր այդ ցաւերուն, Մի՛ վհատիր, Ես եմ Աստուծո՛ւ Հայրերուդ՝ Պիտի տեսնես լոյսն այս խաւար օրերուդ:

Այդ ցաւերդդ գլխուդ պըսակ են փըշնայ, Խաչրդ գրկած, ել, բարձրացիր Գողգոթա, Սիրով ըմպէ՛ կեանքիդ բաժակն այդ լեղի, Եւ Յարութեան լոյսը շուտով կըծագի»:

Հ Ա Յ Ո Ր Դ Ի

Ե...մ.

Վ Ո Լ Դ Ե Մ Ա Ր *)

(Թ. Քորենի)

Ֆիլիսթոս, 1 օգոստոսի

Մտխանձիր իմ երջանկութեան, թանգաղին Գուտաւ, նա իմն է, իմը, թէ՛ իր իսկական սրտի խոտովանութեամբ և թէ՛ ծնողների խօսքով. իմ վերաբերմամբ ո՛չ մի կասկածանք նա չ'ունի, նա բարձրացրեց ինձ, սանդիխտի, իր կեանքի աղնիւ և հիանալի շրջանը: Մի՛թէ կարելի է իմ այս բոլոր զեղեցիկ ցանկութիւնները միանգամից տըտալալտի ուրախ ժամանակի այս ուժեղ հոտանքի միջոցին, բոլորը չի կարող գետեղել իմ սրտի մէջ յախտեան կան ուրախութիւն հաստատելու համար:

Ես յայտնեցի նրան իմ բոլոր գործերը, թէ՛

*) Տե՛ս Տարագ № 11.

Ընթերցաւոր արխանդրասունի

Արեւելեան զարմուքի նմանք

մենում եմ սպասել նրան Ս... բարձրութեան մի կիրճի մէջ: Ա՛խ, ամբողջ կռիւր, որի հետ առաջ մի ողւորութեամբ կապած էի, այժմ բոլորովին անտանելի է դարձել: Այն միտքը, թէ կարող եմ Մագդաղինային կորցնել, զարհուրեցնում է ինձ և մի մութ կասկած պտտում է իմ երեւակայութեան մէջ՝ եթէ յառաջ դիմեմ. իսկ եթէ չեմ դառնամ, որտեղ թողնելի ես Ֆիլլարոզան և այն ամենը՝ ինչ որ ինձ համար ամենաթանկագինն էր երկրի վրայ, դա կարող է ինձ երջանկացնել: Ես այն զօրեղ սիրտ ունեցողներից չեմ, որոնք ամեն բան կարողանում են տանել, համարձակում են ամեն բանի մէջ խիզախել, սակայն նպատակիս համբերողութեամբ հասնել այսքանն է թույլ տալիս ոյժս: Ի՛նչպէս. զգեցի է դարձել իմ իւրաքանչիւր հալեացքը, որ այս ու այն կողմը նայելով իմ ազնիւ, քաղցր սիրելուս չեմ տեսնում, չեմ կարողանում իմ փոթորկալից սիրտը ճնշել: Ա՛խ, ես այլևս այն սրտոտ Աղղեմարը չեմ: Հազիւ արեւութիւն եմ զգում իմ մէջ բաժանման ցաւը կրելու: Վշտի այս զգացման առաջ մարդու զօրութեան գիտակցութիւնը կորչում է:

Րիքարդինո, 7 օգոստոսի.

Թող լռեմ, Գուստաւ, բաժանման ժամի, թող լռեմ, Մագդաղինայի արցունքների, իմ տանջելու և նրա վերջին համբոյրների մասին խօսելուց: Հետեւելով կարգադրութեան՝ ահա երեք օր է, որ զրտնում եմ Րիքարդինոյում: Ինձ համար մի քաղցր մխիթարութիւն է, որ ես իմ նոր սենեակի պատուհանից կարողանում եմ տեսնել իմ սիրած Ֆիլլարոզան, որ իմ սիրելու բնակարանն է: Պառկում եմ այդ պատուհանի առաջ և անդադար հեռուն եմ նայում և անվերջ ցանկութիւնը բաղլում է իմ կողմքը: Ինձ համար ամեն ինչ անախորժ է, չորս կողմս դատարկ. միայն պատերազմական թմբուկի ձայնն է հնչում մեզ զարթեցնելու համար և թէև մի քանի սպաներ ընկած են այտեղ միասին — բայց դրանք մնում են առանց նշանակութեան իմ կողմից: Այժմ այնպիսի մի զգացմունք կայ իմ մէջ, այնպէս փայլուն, զօրեղ, որ բոլոր սարսափը կարող է փշրել: — Մագդաղինա, ի՛նչպէս անվերջ է իմ սէրը, չեմ կարողանում հասկանալ, թէ առանց քեզ ի՛նչպէս կարող եմ ապրել:

Երկու ժամից չետոյ:

Գուստաւ, սարսափը ինձ տիրել է, իմ մութ դուշակութիւնը կատարում է: Գնե՛րալը հրամայեց մեզ ժողովել, ազատականներին ևս հրաւիրեց Ֆիլլարոզայի վրայ արշաւելու, թշնամին արդէն նրան զրաւել է և կամենում է բարձրութեանց վրայ ամ-

րանալ: Ես առաջինն էի, որ առաջ ընթացայ, հասկանում ես դու: Ես պիտի իմ Մագդաղինային թըշնամու ձեռքից ազատեմ. ո՛հ, ի՛նչ աստուածային բերկրութիւն է ինձ համար, սակայն ես պիտի խողովեմ իւրաքանչիւր մարդու այն ուրախ հարթավայրում և պիտի ամեն մի գեղեցիկ վայր ոչնչացնեմ, որի մէջ նա իր սիրով առանձնացած և պաշտած կըլինի. ես այդ կարող եմ, կը համարձակեմ այդ անելու: Ո՛հ, պատւի կռիւ: Սակայն իւրաքանչիւր թշնամու ընկնելովը ես նոր ոյժ կըստանամ, այսպէս կարող եմ նրան օգնել: Արդէն հասել է ժամանակը. թշնամին աննշան զօրութեամբ չէ անշուշտ, իմ բանակն էլ փոքր է, որովհետև ամեն կողմից զօրքի կարիք էր զգացւում և գեներալն էլ քիչ թւով արձակեց, ի նկատի ունենալով սպանելիք մեծ վտանգը: — Պահպանիր ինձ, Տէր, ինձ կանչում է պարտքը և սէրը, արիւնով պիտի զննեմ ես իմ բախտաւորութիւնը:

Ա. Ծանազարեանց

ՊԱՐԻՋ

Վ Է Ա Յ Է Մ Ի Ն Զ Օ Ղ Ա Յ Ի

Մ Ա Ս Ն Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն

(Պարունակութիւն *)

Ես արդէն պատրաստուում էր իջնելու, բայց մի անդամ ևս փորձեց, բաղկերով ամենավերելի նախասենեակի դուռը. Գուստ Բաց արաւ զգգած մագերով մի կին, որի գլուխը արդէն սկսել էր սսիտակել, թէպէտ արտաքինին նայած՝ քառասուն տարեկան էլ չըկար: Նրա դուռնառ շրթունքները, չոգնած աչքերը և գեղին դէմքը արտայայտում էին ծաղարայեղ չոգնածութիւն. Նրա տեսքը մի տեսակ անդէմ էր, փախեցած և անտանելի չքաւորութիւնից վիրաւորւած: Քահանայական վերարկուն տեսնելով, նա շփոթեց և անհանգստութեամբ մըթմըթաց.

— Ներս մտէք, ներս մտէք, պարոն աբբայ:

Բայց սենեակում գտնւած մարդը, որին Պիէրը սկզբում չընկատեց և ինչպէս երևում էր զօրձաւոր էր, մօտ քառասուն տարեկան, բարձրահասակ, նիհար, ճաղատ, նոսր, բայց գեղին բեխերով ու մօրուքով, ջանդուգն նշան արաւ, կարճեւ սպառնալով դուրս վռնդելու քահանային: Սակայն նա իսկոյն հանդարտեց և նստեց մի ոտը կոտրած սեղանի մօտ, գիտմամբ մէջքը դարձնելով ներս եկողին: Սենեակում գտնւում էր դարձեալ մի տասերկու տարեկան շիկահեր աղջիկ, երկար և համեստ գէմքով, որ խելացի բայց քիչ պառաւի արտայայտութիւն ունէր, որ չաճախ մանկանց չքաւորի է նմանեցնում: Գործաւորը կանչեց նրան, իր մօտ տարաւ և պահած ունէր ծնկներում, կար-

*) Տես Տարագ № 10.

Տէք ցանկանալով հեռու պահել քահանայական վերաբերուի շօշափելուց:

Պիէրի սիրտը ցաւում էր այդ տեսակ ընդունելութիւնից: Բայց այդ դատարկ, ցուրտ սենեակի տեսքը և չնմար յուսահատութիւնը, որ դրոշմաւ էր նրա երեք բնակչի դէմքերին, իսկոյն նրան հասկացրեց, թէ որ աստիճան չբաւորութեան մէջ է գտնուում այդ ընտանիքը և նա վճռեց առաջարկել կնոջը մի հարց:

— 2Էք ճանաչում արդեօք Տերունի Լաւէլին, որ բնակում է այս տանը:

Կինը վրդոված լինելով իր ամուսնու ակնյայտնի անբաւականութիւնից նրա համար, որ ինքը խնդրեց տէր հօրը ներս մտնել, մի վախկոտ փորձ արաւ ուղղելու իր այդ անզգուշութիւնը:

— Լաւէլին, Լաւէլին... ոչ, չեմ ճանաչում: Լսում ես, Սալա, արդեօք չես ճանաչում նրան:

Փորձաւորը միայն ուսերը բարձրացրեց, բայց աղջիկը չըկարողացաւ պահել իր լեզուն:

— Լսիր, մայրիկ, արդեօք այն փիլիսոփան չէ:

— Լաւէլը գործաւոր է, նախկին ներկարար, պարզեց աբբան:— Նա մի հիւանդ Տերունի է, բոլորովին անընդունակ աշխատանքի:

— Զէնց նա է. գլխու ընկաւ տ. Թէոդորը:— Նաև փիլիսոփայ է: Նրան այդպէս անւանեցին այս թաղում, բայց կարելի է, որ նրա ազգը Լաւէլ լինի:

Սալան բարձրացրեց բռունցքները դէպի առաստաղ, կարծէք բողոքելով աշխարհի պղծութեան մասին, ուր Տեր գործաւորները մեռնում են սովից սատակած ձիու նման, բայց ոչինչ չասաց և նորից խորասուզեց մռայլ մտքերի մէջ, որից ազատեց նրան աբբայի գալուստը: Սալան մեքենայապօրձ էր և նրա աչքերը դարձրած էին սեղանի վրայ դրած գործիքներով լի կաշէ պարկի վրայ, որ մէկ տեղից լայն բացւել էր: Կարելի է նա այդ րոպէին մտածում էր երկարատեւ անգործութեան մասին, իր մի որևէ վաստակի գուր որոնումների մասին վերջին երկու սարսափելի ցուրտ ամուսյ միջոցում: Հաւանական է և այն, նայելով այն կրակին, որ երբեմն վառւում էր նրա մեծ-մեծ կապոտ աչքերում, որ նա մտածում է այս անխիղճ աշխարհի մաքրելու մասին: Յանկարձ նա նկատեց, որ իր աղջիկը վերցրեց գործիքներով լի տոպրակը և աշխատում էր բաց անել, նայելու թէ ինչ կայ նրա մէջ: Փորձաւորը ցնցեց և գունատւելով վախից, ասաց փափուկ, բայց դառնութեամբ.

— Սելինա, թող այդ: 2Է որ ես քեզ արգելեցի մօտենալ գործիքներին:

Նա վերցրեց տոպրակը և զգուշութեամբ դրեց պատի տակ, իր աթոռի յետևից:

— Ուրեմն Լաւէլը բնակւում է այս յարկում, հարցրեց աբբան:

Տիկին Թէոդորը վախկոտ և հարցական հայեացք ձգեց իր ամուսնու վրայ: Նա չէր սիրում, երբ վերաւորում են քահանաներին, որոնք աշխատում են մտնել իրանց ծակուծուկները, նա գրկում էր երբեմն մի քանի սուից այդ այցելութիւնների շնորհիւ: Ուստի, համոզւելով, որ Սալան նորից խորասուզւում է իր մռայլ մտքերի մէջ և այլևս ուշադրութիւն չի դարձնում կնոջ վրայ,

տ. Թէոդորը շտապեց առաջարկել աբբային իր ծառայութիւնները:

— Եթէ կամենում էք, ես կ'ուղեկցեմ ձեզ նրա մօտ: Նա բնակւում է այստեղ, նախասենեակի խորքում, բայց պէտք է իմանալ ճանապարհը, որովհետև կան նաև սանդուղքներ:

Սելինան, տեսնելով որ իրան զարճութիւն է սպասում, փախոււ հօրից և նոյնպէս հետևեց աբբային: Սալան մնաց մենակ իր դառն մտածումներով հետ թշուառութեան և անիրաւութեան մասին, իր չբաւորութեան, ցրտի և սովի հետ: Եւ նորից աչքերը ձգեց պարկի վրայ, կարծէք նրա մէջ էր, գործիքների հետ միասին, մի դեղ այդ բոլոր չարիքների դէմ:

ձշմարիտ որ հարկադրւած՝ Պիէրը բարձրացաւ դարձեալ մի քանի աստիճան, հետևելով քոյր Թէոդորին և Սիլինային, երևաց վերնայարկում, նոյնիսկ տանիքի տակ, մի փոքրիկ ու ցած առաստաղով մանսարդում, որ չէր թող տալիս մինչև անգամ ուղիղ կանգնելու: Լոյսը ընկնում էր ձիւնապատ ականջափողից, այնպէս որ մի բան տեսնելու համար ստիպւած էին բանալ դուռը: Լոյսի փոխարէն ականջափողից ընկնում էին ձիւնից գոյացած ջրի կաթիլները և վազում էին յատակի վրայ: Երկարատեւ սառնամանիքներից յետոյ ամեն ինչ խոնաւացել էր: Զէնց այդ շնորջի մ'ջ, առանց մի որևէ աթոռի, մինչև անգամ առանց տախտակի մահճակալի փոխարէն, անկիւնում, հոտած ու կեղտոտ ցնցոտիների մի կոչտի վրայ ընկած էր, որպէս սատակող անասունը անմաքրութիւնների կոչտի վրայ, Տեր հիւանդ Լաւէլը:

— Ահա նա, փիլիսոփան, ասաց Սելինան իր երգեցիկ ձայնով:

Տիկին Թէոդորը թեքեց, որպէս զի համոզւի արդեօք կենդանի է Տերունին:

— Զնչում է. կարծեմ քնած է: Եթէ սովը չըլինէր, սա բոլորովին առողջ կըլլինէր: Բայց ինչ կարող ես անել: Մի մերձաւոր բարեկամ չունի: Այս տեսակ պայմաններում, երբ մարդու տարիքը եօթանասունից անցել է, ամենալաւը այն է որ նա ջուրը ընկնի: Սրա ներկարարական արհեստում երբեմն յիսուն տարեկանից սկսած անկարելի է լինում աշխատել սանդուղքների վրայ: Ահա սրան յաջողում էր գործ գտնել ներքեւում, իսկ յետոյ նա ծառայում էր փայտի պահեստներում, բայց ամեն ինչ, վերջապէս վերջացաւ և ամեն տեղից էլ արձակեցին: Ահա սա և եկաւ երկու ամիս առաջ մեռնելու այս անկիւնում: Մինչև այժմ տանտէրը չէր համարձակւում վաճառելու սրան այստեղից, բայց ի հարկէ, գործը չըկանգնեց դրանից... Մենք, չբաւորներս բերում ենք երբեմն մի բաժակ գինի կամ հացի կտոր, բայց երբ ինքը ոչինչ չունիս, ինչպէս կարող ես օգնել ուրիշին:

Պիէրը սարսափով նայում էր այդ մարդու մնացորդների վրայ կիսադարեան աշխատանքից, չբաւորութիւնից և մարդկային անարդարութիւնից յետոյ: Աբբան զննեց վերջապէս նրա ալեգարդ գլուխը, թուլացած, ալակերպւած, քաջբայման հետևանքներով, որ թողնում է մարդու դէմքի վրայ չարատեւ աշխատանքը գզգզած միւրուքը, հաստ մազերով պատած աչտերը, պառաւ ձիւն նման, որին բոլորովին չեն խուզում: Ծռմաւած, անատամ ծնօտները,

ներս ընկած բերանը, ապակեայ աչքերը և ի լրումն այդ բոլորի, չարչարած, տանջւած անասունի ընդհանուր նմանութիւնը, որ պէտք է միայն բերթարաններում...

—Այս, խեղճ, շնչաց Պիէրը, ցնցելով.—Եւ սա մեռնում է սովից, մենակ, անօգնական: Եւ ոչ մի հիւանդանոց, ոչ մի աղքատանոց չընդունեց սրան:

—Ինչ կարող ես անել, կրկնեց տիկին Թէոդորը իր խղճալի ու խոնարհ ձայնով, հիւանդանոցներում միմիայն հիւանդներին են ընդունում, բայց սա հիւանդ չէ, սա ոչոքի պակասութիւնից փչանում է: Եւ բացի դրանից սրա բնաւորութիւնը լաւ չէ: Այս օրերս սրան ուզում էին տանել աղքատանոց, բայց սա ինքը չի ուզում ապրել փակւած: Երբ սրան հարցնում են, սա պատասխանում է կոպիտ, և պէտք է ասած, որ վատ ձայներ է տարածւած. ասում են իբր թէ սա խմում է, հաչոցում է բուրժուաշին... Իհ, Աստուած տա, որ շուտով ազատւի այս տեսակ կեանքից:

Պիէրը նկատելով, որ Լաւէլը աչքերը չուց, թեքւեց դէպի նա և քաղցր խօսեց նրա հետ: Նա ասաց, որ ինքը ուրիշի կողմից քիչ փող է բերել նրա աւելի կարեւորագոյն կարիքների համար: Քահանայական վերարկուն տեսնելով, ծերունին նախ և առաջ հաչոցեց: Չընայելով իր ծայրայեղ նւազութեան, նա բայց և այնպէս պահպանում էր կատարեալ պարիզեցի գործաւորի ծիծաղելի ձևերը:

—Եթէ այդպէս է, ես կըխմեմ մէկ բաժակ գինի և կընախաճաշեմ, եթէ մի բան կըլինի: Երկու օր է արդէն ինչ ես հացի երես չեմ տեսել:

Սելինան առաջարկեց իր ծառայութիւնները և տ. Թէոդորը ուղարկեց նրան հաց և մէկ լիտր գինի գնելու արբայ Բօգի փողով: Յետոյ այդ կինը պատմեց Պիէրին, որ Լաւէլին ուզում էին տեղաւորել աշխատանքից զուրկ գործաւորների համար հիմնած աղքատանոցում, պատրուկէս տիկնանց մի հիմնարկութիւն, որ բարոնէս Դիւվիլիարի նախագահութեամբ է, բայց հաւաքած տեղեկութիւնները երևի այն եզրակացութեան բերին, որ դրանից ոչինչ չըդուրս եկաւ:

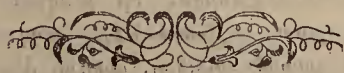
—Ես ճանաչում էի բարոնէս Դիւվիլիարին և հէնց այսօր կերթամ նրա մօտ, աղաղակեց արբան: Անկարելի է թողնել մարդուն այս դրութեան մէջ:

Երբ Սելինան վերադարձաւ, նրանք երեքն էլ բարձրացրին ծերունուն և նստեցրին նրան մահճի վրայ, ուտացրին, խմեցրին: Նրան, չետոյ նրա մօտ դարսեցին գինու, կոլոր չորս փունտանոց ձուախառն հացի մնացորդները, խորհուրդ տալով նրան յանկարծ չուտելու, որպէս զի չըլսեղդւի:

Հեռանալով տիկին Թէոդորը ասաց.

—Լաւ կըլինէր, եթէ դուք ինձ տայիք ձեր հասցէն, պ. արբայ, որպէս զի ես կարողանում չաչտեմ ձեզ, եթէ կարելի լինի:

(Կրօնաւեցական)

ԻՍԼԵՄ ԵՒ ԲԷՓՈՐՄ *

III

«Միայն» հօգուագոյն, խնամակալոյն Ալլաից օգնութիւն, որպէս զի անհաւատների մարմինը անդամահատէ, նրանց յաղթահարէ, որ առանց ցանկութիւնների ևս մեկու՝ ես դառնամ»:

Հուրան III իսրան 122 այեաթ:

Այդ հիմնարկութիւններից ժողովրդի, քրիստոնեայ ազգաբնակչութեան բարեւ բրբէք չի կարելի սպասել, եթէ քննենք լրջութեամբ դրանց մասին խմբագրւած օրէնսդրութիւնները, որոնք կանխապէս իսլամական խորամանկութեամբ և գործնական հեռատեսութեամբ են խմբագրւած և պարբերական շրջաբերականներով կաշկանդւած: Աշմարիտ է այդ օրէնսդրական գրքերը գողերի ձև, բաժանմունք, հատաճներ ու յօււաճներ ունեն, բայց շատ մթին է և տարբեր բովանդակութիւնը: Իսլամի իւլէմները այնպիսի ցէնզորական պաշտօն են վարել այդ օրէնսդրութիւնների յօււաճների խմբագրութիւնների մէջ, որ դրանց ծոմնելն ու ձգձգելը շատ հեշտ է վարպետ գործադրողի ձեռքում:

Ամենից զլիաւորն այն է, որ բոլոր դատաստանական ատեաններում, սկսած աւանների, գաւառի, նահանգի քաղաքներից մինչև Կ. Պոլսի դատաստանական սրահներում նորահաստատ օրէնսդրութիւնների համաձայն նախագահում են իսլամի կրօնական դատաւորները—Հաքիմի-շէրի—դադիները: Հասկանում էք թէ ինչ բան է Հաքիմի-շէրին՝ դադին, Պարզենք:

Իսլամի օրէնքով Ալլահը միայն դատաւոր է նշանակել Իմամը—Ազամին իսլամի անդամների բոլոր գործերն ու վէճերը վճռելու համար: Խալիֆը որպէս ղեկավար երկրի բոլոր մզլիթներին՝ փոխանորդներ է կարգում, որ ժողովրդի առաջ իրան անձնափոխանորդաբար կանգնեն և աղօթել տան, մեռելները թաղեն և այլն և այլն, այնպէս էլ իրան փոխանորդ դատաւորներ (նաիբ) է կարգում, որպէս զի իրան փոխանորդելով ժողովրդի գանգատները լսեն, գործերը քննեն, դաշնագրերը վաւերացնեն և վճիռներ արձակեն: Մահմեդը, Աբուբէքը, Ալին, Իսմէլը ու Օսմանը մեծ մասամբ իրանք էին քննում ու վճռում ժողովրդի բոլոր դանդաղանքները և վճիռները տալիս: Այսօր էլ ամեն մի իսլամ իրաւունք ունի դիմել ուղղակի խալիֆին և իր գանգատների մասին բաւարարութիւն պահանջել: Բայց երբ իսլամի պետութիւնը ընդարձակեցաւ, այնպէս որ այլևս անհնարին էր բոլոր գործերը կենդրոնացնել և մի տեղից վճիռներ արձակել, Իւմմի-Մուավին հետեւելով իր նախորդների փոխանորդաբար վարել տւած գործերին, ինքը պետութիւնը բաժանեց գաւառակների (դադաների) և ամեն մի գաւառակում հաստատաբանակ դատաւորներ նշանակեց, սրանց իրան փոխանորդ (նաիբ) կոչումը տալով և Հաքիմի-շէրի (շէրիաթի կրօնական դատաւոր), կամ ղադի (դադի) անւանելով: Այդ ժամանակից Հաքիմի-շէրի դադիները, որպէս Իմամի-Ազամի-

*) Տե՛ս Տարազ № 11.

փոխանորդներ՝ սկսեցին տեղն ու տեղը ժողովրդի գան-
դատները լսել և շէրիաթի համաձայն վճիռներ արձակել:
Ղադիները գինեաձ դուրանով, շէրիաթով, հագիններով և
Մուավի օրերում կարգի դրած սխնանջով այդ օրերից
մինչև այսօր դատեցին ժողովրդի բոլոր գործերը իսլամի
միակ կրօնապետին փոխանորդաբար:

Այս աչլ-նաիբ-դադիների չաջորդները, իբր վերա-
նորոգած դատարաններում բազմել են այսօր նախագահի
աթոռի վրայ, իրանց նահապետական կարգերով, նախորդ-
ների սկզբունքներով և վարդապետութիւններով վճիռներ
են արձակում: Խաբում են աշխարհին, թէ նորակազմ հա-
տարակական ներկայացուցիչներից կազմած դատարանը
վճիռ արձակեց, այն ինչ իսկապէս գործը վճռողը դար-
ձեալ իսլամի հին դադին է, որ շէրիաթից մի շիւղի չափ
անգամ չի կարող շեղուի: Այն փքուն օրէնսդրութիւննե-
րը, այն հաւասարութիւն, ազատութիւն, անխտրութիւն
և արդարութիւն քարոզող հրովարտակաների գործադրու-
թիւնը դարձեալ մնում է դուրանի աշակերտների, անհամ-
բերատար վարդապետների ձեռքը և նրանցից իրաւունք
և արդարութիւն պիտի մուրան քրիստոնեաների անարգ-
ւած, անլեզու գաւակները...

Ղադին, երկնային չաչտուութեան քարոզիչը և վար-
դապետողը, երբ կարող է զիջանել, մէկզի թողնել իր ձեռ-
քում ունեցած երկնային աւանդը, Ալլահի չաչտութիւն-
ները, երկնքի, երկրի, մարդկութեան և ջինների վերաբե-
րեալ սուրբ շէրիաթը⁵⁵⁾, և դրա փոխարէն իրան՝ ձեռ-
նարկ վեր առնել անօրէնների ճնշման տակ սուլթաննե-
րի խճճած կանոնադրերը: Այն կանոնադիրքը, որ խմբա-
գրած, ժողոված և դասաւորած է հարեան պիղծ և
անօրէն պետութիւնների սատանայական դատաստանա-
գրերի նման, որ դժուր է ծնունդ է, և ջէհէնէմի
(դէհէնի) գաւակների ենթադրութիւնների և կարծիքնե-
րի արգասիք: Այն կանոնադիրքը, որ ճնշած, անճարա-
ցած ճգնաժամում են ընդունել սուլթանները և հրա-
տարակել:

Ճշմարիտ է, նոր օրէնսդրութիւնների համաձայն
ղադին՝ դատարանի նախագահը ղեկավարելու է դատավա-
րութիւնը և ինքը միայն ձայն ու կէս ունի, իսկ վճիռը
կատարում է մեծամասնութեան ձայնով, բայց եթէ քն-
նենք հասարակութեան ներկայացուցիչների դիրքը, կըհա-
մողենք, որ նա՝ ղադին բացարձակապէս ինքն է վճռում
գործերը: Ընդհանրապէս դատարաններում երկու-երկու
անդամներ իսլամ են, մի-մի քրիստոնեայ հայ, յոյն (եթէ
քաղաքում անկրում են և մի-մի կաթոլիկ, հրէայ և այլն):
Նախապէս վարչութիւնը (administration) դատարանի
կազմակերպութեան միշտ այնպէս է ձև տալիս, որ ան-
դամներից կէսը իսլամ և միւս կէսը ոչ-իսլամներից բաղ-
կացած լինի: Այս կերպով ղադին իսլամների հետ միշտ
մեծամասնութեան ձայնը իւրացրած, տալիս է անարգել
իր վճիռները, ինչպէս մենակ տալիս էր վերանորոգու-
թիւններից առաջ, քանի որ մեծամասնութեան ձայնով
հնարաւոր է գործերը վճռել, առանց ուշադրութիւն դար-
ձնելու փոքրամասնութեան կարծիքին: Իսկութեամբ դար-
ձեալ ղադին շէրիաթն է գործադրում, փոշի փչելով ար-
տաքին աշխարհի աչքում, թէ ինքը այլևս ոչ թէ դու-

րանի, այլ նոր օրէնսդրութիւնների հիմունքով է շար-
ժուում և վճռում:

Բացի այս, դատաստանական քարտուղարը, որ խմ-
բակրում է դատավարութեան արձանագրութիւնները և
միանգամայն օրէնքների ճշտութեամբ գործադրութեան
սլաշպանն է, երբէք չի դադարում օրէնսգրքի յօդաձևե-
րով և շրջաբերականներով դիմադրելու քրիստոնեայ ան-
դամներին, եթէ վերջինները չանդգնում են պաշտպան
հանդիսանալու իրանց հարստահարած և զրկած ազգա-
կիցներին: Մանաւանդ որ այդ քրիստոնեայ սոգէտ ան-
դամները միշտ իրար դէմ հակակրութիւնով են համակ-
ւած և հազիւ թէ կարողանան իրար հետ միանալ և գլա-
լի ոյժ կազմել:

Իսկ եթէ պատահում են դէպքեր, երբ քրիստոնեայ
անդամները միանում, զինւում են օրէնսդրութիւններով
և դիմադրում ղադիներին, իսլամ ընկերակիցներին, պըն-
դելով գոյութիւն ունեցած կարգերի վրայ, իրանց համագ-
գի գրկածներին իրաւունքները պաշտպանելու, այդպիսի
դէպքերում առաջ է գալիս վարչութիւնը (administra-
tion) իր դահճական զէնքերով: Պաշտօնանկ է լինում և
ապրուստից զրկւում ըմբոստ դատաստանական քրիստո-
նեայ անդամը: Սրան չաջորդում է իր տասնեակներով
թեկնածուներից նոյն ճարպիկը, որն աւելի աժան է
ծախում խիղճն ու հոգին և աւելի համոզեցուցիչ փաս-
տերով գրաւում միւլթասարիֆի, կամ վալիի համակրու-
թիւնը:

Իսկ բողոքող և օրինապահութիւնների վրայ չամա-
ռութեամբ ակնարկող արտաքսեալ պաշտօնականը, որպէս
ապստամբ և խռովարար, որպէս ազգասէր և դաւաճանու-
թեան նախաձեռնող՝ աքսորում է, երբեմն այնպիսի վայ-
րեր, որտեղից չաւիտեան տեղեկութիւն անգամ չի կարե-
լի յուսալ և սպասել...

Կարելի է մտածել, որ կարող են պատահել այնպի-
սի բարեխիղճ և լուսաւորւած ղադիներ, որոնք մարդասի-
րութեամբ այնպիսի ընթացք տան իրանց ստանձնած
գործին, որ ոտնատակ չընկնի արդարութիւնը, անմեղու-
թիւնը և ճշմարտութիւնը: Անհաւանական չէ, զուցէ
պատահին բարեսիրտ անձնաւորութիւններ, որոնք իրանց
խիղճը, խաղաղութիւնը չ'աղմկեն, չ'ալեկոծեն կաշառքով,
կողմնապահութեամբ: Բայց այդպիսի ղադիները կարող են
ճշմարտութեան շաւղից չըզուրս գալ, այն դէպքում, երբ
երկու դատողներն էլ չեն պատկանում իսլամի համայն-
քին: Իսկ երբ դատի մէջ շահ ունի մի որեւէ միւսլիմ, այն
ժամանակ Ալլահի սիրած ու ընտրած համայնքի անհատի
շահերին միշտ պէտք է զոհել այդ համայնքի մարմնաւոր
վայելչութեան բաւարարութեան համար՝ զլիսատումից և
ջնջումից խնայւած րալաների շահերը: Միթէ կարելի է
իսլամի ձեռքի նւաճածի^{551/2}, իսլամի վայելչութեան հա-
մար մահաւանից ազատւածի գոյութիւնը իսլամականու-
թեան պարտականի համար ճնշել րալայի տէրերին (իսլա-
մին): Գոյութիւնը իսլամի պարտական զիմմին սլարտաւո-
րեցնէ միւսլիմանին...

Մ Տ Ր Պ Ե Տ

(Կրօնաւեճակի)

⁵⁵⁾ Դուրանի սիւր. LXX 11 ջիններ 1—15 աչեաթ:

Ը Ն Տ Ա Ն Ի Ք Ի Կ Ե Ն Ն Ք Ը

V

Ի՞նչպէս են հիմնում մեր մէջ ամուսնական կապեր: Նախազգուշացնում ենք ընթերցողին, որ մեր խօսքը չէ վերաբերում գիւղական ազգաբնակութեանը, որ բոլորովին ուրիշ պայմանների մէջ է գտնւում, ուստի և ամուսնական խնդիրները նրա համար բոլորովին այլ նշանակութիւն ունեն: Իսկ քաղաքային ազգաբնակութեան համար այդ հարցը առաջնակարգ նշանակութիւն ունի:

Ամուսնական կեանք հիմնելու նախաձեռնութիւնը լինում է տղայի կողմից: Տղան է, որ ինքնաբերական կերպով ցանկութիւն է յայտնում ամուսնանալու, կամ նրա ծնողներն են, որ յորդորում են իրանց որդուն այդ քայլն անելու:

Իսկ աղջիկը մեծ մասամբ միայն բնազդով է զգում, որ ինքը պիտի մարդու գնաց: Որոշ կերպով նա չէ արտայայտում իր կամքը, մինչև որ տասն անգամ չըհարցնեն նրանից թէ արդեօք կըգնաց այս ինչ տղին: Իսկ աղջկայ ծնողները սպասում են, որ մէկը կամենայ իրանց փեսան դառնալ: Երբեմն էլ, ի հարկէ պատահում է, մանաւանդ Թիֆլիսում, որ աղջկայ ծնողները իրանք են փեսացու որոնում:

Ամուսնանալ կամեցող երիտասարդը երբեմն իրան պարզ հաշիւ չի տալիս, թէ իսկապէս ինչ է կամենում ինքը, ուր է գնում, ի՞նչու համար է նրան ընտանիք հարկաւոր, հետեւապէս նա շատ էլ չէ գիտակցում, թէ ինչպիսի կին է հարկաւոր իրան և թէ ինչ ընթացք կարող է ստանալ իր կեանքը ամուսնութիւնից յետոյ: Իսկ եթէ տղայի մէջ միտք ծնեցնողը ծնողներն են, սրանք լաւ գիտեն, թէ ինչ են ուզում, բայց աւազ... երբեմն սխալում են իրանց գործնական հաշիւների մէջ: Ծնողները այն կարծիքի են, թէ մինչև որ իրանց որդին չամուսնանայ, տուն ու տեղ չըղառնայ, նրա դրութիւնը անապահով է: Այդ մասամբ հիմնաւոր կարծիք է, որովհետև դեռահաս երիտասարդը, մանաւանդ եթէ նա հաստատ կըթուլթիւն, ամուր աշխարհահայեցողութիւն չունի (իսկ մեր մէջ ամենքը այդպէս են), միշտ նա

ենթակայ է զանազան փորձութիւնների, նոյն իսկ վտանգների, մինչդեռ ամուսնութիւնը որոշ չափով կանոնաւորում է նրա քայլերը (եթէ նա դեռ փչացած չէ): Բայց պատահում է, որ երիտասարդը (Աստուած երիտասարդ համար է) արդէն խրաժ է ամեն տեսակ ապականութեան մէջ, նա աղտոտւած է ոչ միայն սրտով ու գգացումներով, այլ և պղծւած է կորստաբեր վեներական ախտերով... Իսկ ծնողները իրանց որդուն ճանապարհի բերելու համար, վճռում են մի այնպիսի աններելի փորձ անել, որի համար արդարացի կըլինէր աքսորել նրանց երկրից ու հասարակութիւնից: Յիշեալ զաւակասէր ծնողները մի կերպ համոզում են իրանց անառակ որդուն ամուսնանալ... և ունի վրայ... նրանք գտնում են անպատճառ մի ծաղկափթիթ կոչս (որովհետև ուրիշ կերպ որդին չի համաձայնի), մի անմեղ աղջիկ, որի բերանից դեռ կաթի հոտ է փչում... գցում են այգիիսի մի արարածին գազանի ծոցը և առ միշտ կործանում նրա հաղիւ բողբոջող կեանքը: Աւելի լաւ չէր լինի, որ այդ խղճին փախցրած լինէր մի աղքատ հովիւ... այնտեղ լեռների մէջ խեղճ Լալան, թէև հեռու ծնողներից, հեռու հայրենի տնից, այնուամենայնիւ որ և է միթաւութիւն կըգտնէր... կըթաւալէր ծաղկալի հովիտներում, և մայրագուրկ գառներին մասնակից կանէր իր վշտին... Իսկ այժմ... Այժմ ծնողների ոչ թի առաջ, ամուսնոյ «հովանաւորութեան» ներքոյ, կեղծուպաւոր բարեկամների ներկայութեամբ թառամում է կոկոնից հաղիւ բացւած ծաղիկը:

Բայց մեր մէջ արդէն սկսել են տեղի ունենալ և հակառակ երևույթներ, այսինքն պատահում է նոյնպէս, որ խաբւածը տղամարդն է լինում: Մեր խօսքը չէ վերաբերում «կոչսութեան» հարցին, որովհետև շատ սակաւ է պատահում, որ այդ տեսակէտից հաշտղամարդը խաբւած լինի: Իսկ մի ուրիշ տեսակէտ էլ կայ: Զատ անգամ առողջ ու մաքուր մնացած երիտասարդի գլխին կապում են մի հիւանդոտ օրիորդ: Յոյսերով լիքը, արդիւնաւոր կեանքի համար ամեն արժանաւորութիւններով օժտւած երիտասարդը ընկերուհի է որոնում, և... ամուսնանալուց յետոյ տեսնում է, որ

ինքը ստացել է հիւանդապահի սրտամաշ պաշտօնը:

Սակայն լոկ առողջական դրութիւնը չէ, որ թունաւորում է ամուսնական կեանքը: Զատ աւելի ներգործութիւն ունի հոգեկան խարխուլ դրութիւնը: Ամուսնանալուց յետոյ կինը տեսնում է, որ իր ամուսինը բոլորովին պերճ է հոգեկան այն գրաւիչ յատկութիւններից, որոնց ինքն երեւակայել է և որոնցով ոգևորւել է... բայց խնդիրը պէտք չէ միակողմանի հասկանալ, որովհետև քիչ չէ պատահում, որ բարձր ձկտումներով ոգևորւած երիտասարդը յանկարծ միանում է մի ընկերուհի հետ, որ կեանքի մասին կատարելապէս այլ գաղափարներ ունի... Ամուսին համարում է իրան մի գինւոր, որ կոչւած է մաքառելու շինճու, դատարկ, ունայն կեանքի դէմ... Կոիւ է յայտնում իր թմրած ազգականներին, քրնադատում է աջ ու ձախ և կամենում է նոր կեանքի նմուշ դարձնել իր ընտանիքը... Իսկ նրա կի՞նը... Սա մինչև կոկորդը ընկղմւած է իր ծնողների նախապաշարմունքների մէջ, հոգով կապւած է յետ մնացած մօրաբոյրերի և հօրաբոյրերի հետ... Եւ ահա ամուսինը կամենում է սաւառնել դէպի վերև, դէպի օդը, իսկ կինը հողից չէ պոկւում: Երեխաները լոյս աշխարհ են գալիս և ծագում է նրանց դաստիարակութեան հարցը: Ամուսինը կամենում է պատրաստել նրանցից տոկուն, ամուր, մարդասէր գործիչներ մասնաւոր և հասարակական կեանքի համար: Իսկ կինը իր շրջապատողների հետ համեաբաշխ ցաւում է ամուսնու օտարոտի մտքերի մասին և ծածուկ թէ աղքատ յայտնի կերպով քանդում է նրա շինածը... Այդպիսի օրինակները տեսնելով միթէ կարելի չէ կանանց էմանսիպացիայի (ազատութեան) հարցի հետ զուգընթաց դնել տղամարդկանց էմանսիպացիայի խնդիրը:

Վերոյիշեալ տխուր երևույթներ կը վերանան, գոնեա շատ կըսակաւանան, եթէ հասարակաց կեանքը այնպէս կազմակերպւի, որ ամուսնացողների համար սկզբից ամեն բան պարզ լինի: Ի՞նչ միջոցների պէտք է դիմել...

Ս. Թ.

Հ Ի Պ Ն Ո Տ Ի Ձ Մ

Ն Ե Ր Ձ Ն 2 Ո Ւ Մ Ն

III

Ներշնչել կընշանակէ ազդել մէկի վրայ, համոզել, որ նա մտածէ և գործէ այնպէս, ինչպէս մենք ենք կամենում, ինչպէս մեր կամքն է թելադրում: Իրաքանչիւր ընթերցող գիտէ, որ թոյլ կամքի տէր մարդիկ շուտ են ենթարկուում ազդեցութեան, շուտ են փոխում իրանց կարծիքները, համոզմունքները: Իսկ որովհետեւ հիպնոսած անհատը բոլորովին կորցնում է իր կամքը, ուստի հասկանալի է, որ նա մի ինքնաշարժ գործիք պիտի դառնայ հիպնոսողի ձեռքում, պիտի կատարէ նրա բոլոր հրամանները և պատէրները:

Ամենապարզ ներշնչումն այն է, երբ հիպնոսած անհատին ասում են.

— Բարձրացրու աչք ձեռքդ, և նա գանդալ կերպով կատարում է այդ.

Իրանից չետոյ կարելի է ասել.

— Աջ ձեռքդ կաթմանահար է եղել, և նա իսկոյն կախ կըծգէ այդ ձեռքը, ինչպէս մի կաթմանահար: Պրոֆ. Օբերշտէյները ներշնչման մասին հետևեալ դէպքն է պատմում:

«Նա հիպնոսեցի մի մատաղահաս աղջկայ. — Աղբիւն անուշով և ապա առաջնորդեցի նրան մի մութ սենեակ: Այդտեղ ասացի նրան.

— Օրիորդ, դուք դտնում էք հրաշալի պարտիզում, լսում էք թռչուններին անուշիկ դալալիկը: Ձեր շուրջը լի է բազմազան և անուշաբոյր ծաղիկներով:

— Զիշտ որ, պատասխանեց օրիորդը, որքան շքեղ, որքան փարթամ է այստեղի բուսականութիւնը... Հապա այս փարդը, ի՞նչ անուշ հոտ ունի: Վերջին խօսքերն արտասանելիս նա ձեռքը շարժեց օդի միջով և մօտեցրեց թիւն: Նա իբր թէ վարդ էր հոտոտում:

Իսկ Ռիխերը պատմում է մի աւելի հետաքրքիր փորձ.

«Նա հիպնոսեցի բարեկամիս և ասացի նրան.

— Նստի՛ր ինձ հետ օդապարիկ, բարձրանա՛նք լուսնի վրայ... Ահա հասանք այնտեղ: Այդ խօսքերից չետոյ բարեկամս ծիծաղելով բացականցեց.

— Այո, այո, այժմ բոլորովին նոր աշխարհում եմք. այստեղից մեր երկրը երևում է իբրև մի մեծ ու փայլուն գունդ... Բայց ի՞նչպէս նորից վերադառնանք այնտեղ:

Նմանօրինակ բազմաթիւ փորձեր ցոյց են տալիս, որ հիպնոսած անհատին կարելի է ամեն ինչ պատկերացնել տալ, կարելի է նրան ման ածել ֆանտաստիկական աշխարհներում: Եթէ նրան յայտնենք, թէ պատերազմի դաշտումն է և վերաւորած է, այն ժամանակ նա իսկոյն համապատասխան դիրք կ'ընդունէ, կըսկսէ հռաչել, վէրքից գանգատուել: Եթէ հասակաւոր կնոջը հիպնոսենք և ասենք, որ նա հինգ տարեկան երեխայ է, այն ժամանակ նա իսկոյն կըփոխէ ձայնը, շարժումները, վարմունքը. մի խօսքով կըսկսէ իրան պահել իբրև մի անմեղ ու կայտաւ երեխայ:

Սակայն ներշնչման ազդեցութիւնը միայն դրանով չի սահմանափակուում, անհատին կարելի է զանազան բաներ կատարել տալ ոչ միայն հիպնոսական դրութեան մէջ, այլ և արթնանալուց չետոյ, որոշ ժամանակում. օրինակ կարելի է ներշնչել, թէ նա արթնանալուց չետոյ պիտի ծնկադք աղօթէ, չետոյ հեկեկալով լայ լինի և վերջը երգէ և այդ բոլորը ամենայն ճշտութեամբ կ'իրագործուի:

Այդ հարցում աւելի համոզելու համար 1885 թ. Պարիզում բժ. Լիգուաս և Լիէբօյո հետեւեալ փորձն արին.

Նրանք հիպնոսեցին մի երիտասարդի և նրան ներշնչեցին, թէ նա ուղիղ մի տարուց չետոյ պէտք է դաշիրանց մօտ և շնորհակալութիւն յայտնէ հիւանդութիւնից բժշկելու համար: Նոյն միջոցին իբր թէ նրա քամակից ներս կըմտնեն բազմաթիւ շներ և կապիկներ: Իրանք շուրջ բոլորած կըսկսեն պարել, իսկ երիտասարդը՝ ծափահարել:

Անցաւ մի տարի: 1886 թ. Լականն էր: Որոշեալ օր երկու բժիշկները սենեակում նստած սպասում էին, չանկարծ ներս է մտնում վերոյիշեալ երիտասարդը, խոնարհ գլուխ է տալիս, բարևում և ասում.

— Յարգելի բժիշկներ, ես ձեզ երախտապարտեմ, դուք փրկեցիք իմ կեանքը, բուժեցիք իմ հիւանդութիւնը: Անցնում է մի քանի վայրկեան և երիտասարդը սկսում է ծափ տալ ու ծիծաղել-հոհաւ, իսկ երբ հարցնում են պատճառը, պատասխանում է.

— Խնայէս չըծիծաղել, երբ շուն ու կապիկ այսպէս շորորալով պար են դալիս:

Կարելի է նաև բացասական ներշնչումներ անել: Այդ մասին պրոֆ. Օբերշտէյները գրում է.

«Նա և երեք ուրիշ գիտնականներ հիպնոսեցինք մի երիտասարդի և ներշնչեցինք, թէ արթնանալուց հինգ րոպէ չետոյ նա մեզանից երեքի ներկայութիւնը չի նկատի, չի զգայ: Նա արթնացաւ, սկսեց խօսակցել բոլորիս հետ, բայց հէնց որ անցաւ նշանակած հինգ րոպէն, նա պատասխանում էր միայն Ա-ի հարցերին, իսկ մեր երեքի վրայ ոչ մի ուշք չէր դարձնում, մեզ չէր տեսնում, մեր հարցերը չէր լսում և մինչև անգամ Ա-ից հարցրեց.

— Հապա այս միւս պարոններն ի՞նչ եղան, ո՞ւր գնացին:

Մինչև այժմ առաջ բերած փորձերը կատարում էին բարձրաձայն ներշնչմամբ, բայց կարելի է ներշնչել նաև լուռութեամբ, առանց բառերի, մտքով:

«De la suggestion mentale»-ում չիշխած են երկու այդ տեսակ փորձեր, որ առաջ կըբերենք:

— Բժ. Օլիօրովիչը նստում էր հիպնոսած աղջկայ կշտին, իր կամքը կենդրոնացնում մի տող ցանկութեան վրայ, օրինակ մտքով հրամայում աղջկան ձեռքը բարձրացնել, երգել, կանգնել, նստել և այլն և մի քանի վարկեանից չետոյ հրամանը իսկութեամբ իրագործում էր:

Պերոնետը իր հիպնոսած կնոջը հրամայեց մի արիա նւաղել դաշնամուրի վրայ: Տիկինը հնազանդութեամբ նստեց և սկսեց նւագել. Պերոնետը կանգնեց նրա ետևը և մի քանի րոպէից չետոյ մեկով հրամայեց դադարեցնել նւագածութիւնը. իսկոյն լուց երգհնոնք, քնքուշիկ մատները կանգ առան կլաւիշների վրայ: Անցաւ դարձեալ մի քանի րոպէ: Պերոնետը նորից մտքով հրամայեց շարունակել. հրամանը կատարեց, ընդհատուած արիան նորից հնչեց հէնց այն նօտայից, որտեղ կանգ էր առել:

Այդ տեսակ ներշնչման վրայ հիմնւած է և նամակով ու հեռախօսով հիպնոսել. Նանտի քաղաքում բժիշկ Լիէթուաուը հեռախօսով հիպնոսել է մի անհատի՝ 1500 մետր տարածութեան վրայ, իսկ Ռիւրոտը նոյն տարածութիւնից հիպնոսել է նամակով: Սակայն անհրաժեշտ է նկատել, որ այդպէս հիպնոսում են միայն այն մարդիկ, որոնք մի քանի անգամ ենթարկւել են հիպնոսական փորձերի:

Ե. Թովչեան

4 w u f p b w l u n u l

Ք Ն Ն ա դ ա տ ա կ ա ճ

Գրականության եւ մամուլ

ՄԵՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ 1897 ԹԻՒՆ

ՆՈՐ-ԴԱՐԻ ԻՐԱՎԱՐԱՆԿԱԽՈՍԱՔԻՆԸ
(Զարուհակութիւն *)

Նոյնպէս քահանաների հարցին են վերաբերում հետեւեալ երեք յօդաւորները.

Մեր հին ցաւերից մէկն, որ չի հնանում յօդաւոր (№ 52) արձագանք է տալիս ժողովրդի գանգատին, թէ քահանաներ չունեն շատ տեղերում և եղածներին շատերն էլ անարժան են: Սրա պատճառը, Նոր-Դարի կարծիքով, այն է, որ մեր այժմեան հոգեւորականութիւնն ամբողջապէս առանձնացած է իր սեփական ընդունումէ Նոր Դարը—ներշնչում է հակակրօնական, հակաքրիստոնէական ոգով: Թողնենք մի կողմը հակակրօնական ոգին, որ խիստ վիճելի հարց է: Ինչ վերաբերում է հակաքրիստոնէական հոգուն, որ կարելի է հասկանալ և դրական-բարոյական մշտնջողով կասենք որ Նոր-Դարի գանգատը, թէ և որոշ չափով հիմք ունի, բայց չափազանցաբար է հակակրօնական և հակաքրիստոնէական հոգոյ բացակայութեամբ դեռ ամեն բան չէ բացատրւում: Մեր կարծիքով ազգային հոգեւորականութեան ամենաթույլ կողմը նրա տգիտութիւնն է, մտաւոր լոյսի կատարեալ բացակայութիւնը: Մենք ունինք հազարաւոր հոգեւորականներ, որոնց մէջ անկրօնութեան նշույն էլ չըկայ, որովհետեւ սրա համար էլ որոշ չափի դարգացողութիւն է հարկաւոր: Քրիստոնէական զգացումներ էլ ունեն այնքան, որքան տղէտը կարող է ունենալ: Ասում ենք՝ տղէտը, որովհետեւ զօրեղ և զուտ քրիստոնէական զգացումներ չէ կարող գոյութիւն ունենալ առանց մտաւոր լոյսի: Պէտք չէ քրիստոնէութեան անունով տարածւած նախապաշարմունքները շփոթել իսկական քրիստոնէական զգացմանց հետ, որոնք խաւարի հետ ոչինչ առնչութիւն չունեն: Այդ ապացուցանում են պատմութիւնը, առօրեայ երեւոյթները... բայց հեռու չըգնանք: Եւ ահա մեր բազմաթիւ հոգեւորա-

կանները, որոնք բնաւ անկրօն չեն և «իրանց համեմատ» քրիստոնէական զգացումներ ունին, այնուամենայնիւ ժողովրդի կեանքի համար կազմում են մի յուսահատ ոչնչութիւն: Իսկ եթէ այսուհետեւ որեւէ բան կարելի է չի նշել, այդ պիտի լինի մի «մտաւորապէս լուսաւորւած» հոգեւորականութեան օգնութեամբ, որովհետեւ մենք համոզւած ենք, որ իսկապէս դարգացած, լուսամիտ մարդը երբէք չի կարող գերծ լինել քրիստոնէական զգացմունքներից: Իսկ եթէ այս ու այն մեքենագէտը, քիմիկոսը, բժիշկը, քարասիրտ է, անբարոյական է, այդ նրանցին է, որ նա մասնագէտ է միայն, արհեստաւոր է, ուրիշ ոչինչ: Դրէք նրանց առջև հանրամարդկային խնդիրներ, բարոյագիտական, հոգեբանական, փիլիսոփայական, հասարակարարական, գեղարվեստական հարցեր և դուք կտեսնէք, թէ որքան սղէտ են, որքան թերուս են, որքան անբովանդակ են այդ ողորմելի իբր-գիտունները... Լացենք սրանց համար, որովհետեւ այդ դիպլոմաւոր արհեստաւորները նոյնքան սղէտ են, որքան մի վարսաւի կամ մանրավաճառ: Իսկ ով որ մտքի աչքով տեսել և զգացել է, թէ ինչպէս էր Սոկրատէսը թոյն խմում, կուրացրած Գալիլէյը բանտում մաշւում... Ով գմայել է հեռադիտակի միջոցով լուսնեակի սարերով և Մարսի ջրանցքներով... ով խոշորացոյցը ձեռին ուսումնասիրել է մի կաթիլ ջրի մէջ լողացող միլիոնաւոր արարածների կեանքը... այսպիսի մէկը չէ կարող անսիրտ լինել, չէ կարող անբարոյական լինել...

«Քահանայացուներ Բագուի համար» (№ 187, 188) առաջնորդողը արձարձում է մօտաւորապէս նոյն միտքը: Նոր-Դարը բաւարար չէ համարում ձամախու առաջնորդի պայմանը, որ քահանայ դառնալ ցանկացողը պիտի կամ ձեմարանական լինի, կամ համալսարանական: Նոր-Դարի կարծիքով առաջին պայմանը հոգեւոր կրթութիւնն է, որի հետ կապւած է և այն, որ հոգեւոր կոչումն ընդունողը, բացի ընդհանուր դարգացումից պէտք է բարոյական մարդ լինի, ժուկիւղ լինի և ամենից աւելի հոգւով ու սրտով ներշնչւած լինի այն եկեղեցուն (մենք կասէինք «ազգին»), որին կոչւում է ծառայելու: Նոր-Դարի պա-

հանջը վատ չէ, ի հարկէ, բայց մենք կրկամենայինք առաջին պայմանը մտաւոր լոյսը համարել:

«Քահանայ—բարոյիչ» յօդաւորի մէջ (№ 59) Նոր-Դարը ցաւում է, որ քահանաները նոյնիսկ մեծ-պատին չեն քարոզում, թէ և ժողովուրդը պահանջում է, բայց Նոր-Դարը չէ բացատրում, թէ ինչ պիտի քարոզեն նրանք: Մենք մեր ականջներով լսել ենք օրինակ ձերմական վարդապետի քարոզը Բագուի հայոց եկեղեցում—«Այդ քիմիկ կըսեն, Ֆիզիկ կըսեն... ասոնք աւելնալ ալ ստանալական գիտութիւններ են», բացականչում էր քարոզիչ-վարդապետը ոգեւորւած: Այդպիսի քարոզները վաղուց արդէն արեւմտեան եւրոպացու պահէին տարել են և նա իրաւացի կերպով երես է դարձրել այդ քարոզչներին: Այն ժամանակ, երբ կաթոլիկները ինչիդիցիա էին սարքում, իսկ Լուտերականները նոր-պապութիւն էին ըստեղծում, հայ հոգեւորականութիւնը բաւականանում էր ալիքուա երդելով և շատ լաւ էր անում: Իսկ այժմ նրանց քարոզ են պահանջում, բայց այդ պահանջողները երբէք նեղութիւն չեն քաշում բացատրելու, թէ իսկապէս ինչ է իրանց ցանկացածը: Չէն կամենում արդեօք մինչև օրս քնած ազգային եկեղեցուց պատրաստել մի արքուն թշնամի իւրաքանչիւր գիտութեան և քաղաքակրթութեան: Հարցնում ենք, ինչպիսի քարոզներ է կամենում Նոր-Դարը: Մենք չենք հերքում քարոզի նշանակութիւնը, միայն թէ մեզ համար դեռ հարց է մնում, թէ արդեօք ինչպիսի քարոզներ են հարկաւոր և հնարաւոր այժմեան պայմաններում:

Աւելի նուրբ և որոշ են Նոր-Դարի քանի մի յօդաւորները, որոնք կապ ունին եկեղեցական տնտեսութեան հետ:

«Եկեղեցական կալւածները» (№ 127) վերնագրի տակ Նոր-Դարը պահանջում է.

«Մեր եկեղեցիները և վանքերը պէտք է որ միշտ պատրաստ լինին վէճի ժամանակ իրանց իրաւունքը, այսինքն իրանց ձեռքում գտնուող կալւածների սեփականութեան իրաւունքը, օրենքով հաստատել»:

Մասնաւորապէս «Դուռերի Ս. Գեորգ

*) Տես Տարագ № 11.

եկեղեցու վեհի առթիւ» (№ 118) Նոր-Դարը չափնում է նույն միտքը:

«Եւ եթէ հայոց հոգևոր իշխանութեան դանդաղութեան և անտարբերութեան շնորհիւ Դուշինի աշխարհաբար հայոց եկեղեցու ձեռքից գնաց—այն ժամանակ հայերի թշնամիները և զրպարտողները՝ զօրաւոր փաստ կունենան ձեռքներին՝ միտքիտ աշխարհին հաւատացնելու, որ հայերը ամեն տեղ չափշտակել են վրաց պատկանեալ կալաւածները և թէ հայերիս պատկանեալ շատ վանքեր և այլն չափշտակութեան արդիւնք են»:

«Եկեղեցական կալաւածները եւ գիւղացիները» (№ 166) չօղւածի մէջ Նոր-Դարը չափնում է մի արդարացի միտք, այն թէ եկեղեցական կալաւածների առիթով եկեղեցու և գիւղացիների մէջ ծագող վէճերի պատճառը կապալառուներն են:

Նույնպէս պաշտպանում է Նոր Դարը մեր հոգևորականութիւնը ընդդէմ օտարազգի զրպարտիչների «Վրաց մամուլը հայ հոգեւորականութեան մասին» չօղւածում (№ 109):

Անցնենք այժմ մամուլին վերաբերեալ առաջնորդողներին:

Ս. ԹԱՌԱՅԵԱՆՅ

գ Ե Պ Ա Ր Ա Ջ Ս

Թատրոն, Եկաղաւթիւն

Մի կրիտիկոս—անունը չեմ չիշում—հետեւեալ գեղեցիկ համեմատութիւնն է անում բեմական և գուտ դրականական երկերի մէջ. պիեսը գեկօրասիօն է, գրականական երկը—նուրբ նկարչութիւն: Դեկօրասիօնը պահանջում է գծերի խոշորութիւն, կտաւի մեծութիւն, վրձինի ընդարձակ հարւածներ, իսկ սովորական նկարչութիւնը, պէշգաժը կամ ժանրը՝ դէտայների նրբութիւն: Դրէք թատրոնական բեմի վրայ մի ամենաընտիր նկար ոչ-դեկօրասիօնի դիրքով, նա ոչ մի ազդեցութիւն չի անիլ թատրոնում նստած հանդիսականների վրայ: Նրա գեղեցկութիւնը ըմբռնելու համար, պիտի նայել մօտիկից: Ընդհակառակը, նայեցէք դեկօրասիօնին մօտիկից և դուք կըտեսնէք միայն ներկերի կոպիտ կիտաւածներ—ուրիշ ոչինչ. նա միայն շատ հեռւից է նկար թւում:

Զատ գժւար է բեմական երկերից պահանջել գուտ գրականական նրբութիւն. Մի Սարգուլի կամ մի Պօտե-

խինի գրականական տեսակէտից կոպիտ պիեսները շատ անգամ աւելի աջողութիւն են ունենում, քան ասենք Տուրգենևի կամ Դոդէի վէպերից կազմած պիեսները: Զուտ գրականութեան համար ամենակարևորը հոգեբանութիւնն է, բեմական գրուածի համար ամենակարևորը սիւժէի ընթացքն է, գործողութիւնը, աշխարհընկերը: Բեմը չի սիրում հոգեբանական նրբութիւնների այնպիսի մանրամասն արտայայտութիւն, ինչպէս վէպը: Ահա թէ ինչու գուտ գրականական երկի վիճակը բեմի վրայ շատ վտանգաւոր է: Մի ժամանակ Փօբերը, Ալ. Դոդէն և Տուրգենևը Պարիզում ունէին մի փոքրիկ շքրան, որի անունը իրանք կատարով գրել էին «անաջող դրամատուրգների ժողով»: Իւրաքանչիւրը այս նշանաւոր հեղինակներից գրել էր պիեսներ, որոնք աջողութիւն չէին ունեցել բեմի վրայ: Կատակի միտքը շատ հասկանալի է. իբրև գուտ դեղարեւստական գրողներ, նրանք չէին կարող գրւածի ներքին նրբութիւնը գոհել բեմական արտաքին էֆֆէկտներից, ուստի և իբրև դրամատուրգ, պիտի անաջող լինէին: Այսօր այլ վիպասանների երկերից կազմում են պիեսներ ու ներկայացում, բայց ոչ մէկը չի գործում հանգիստ կանի վրայ այնչափ խոր տպաւորութիւն, որքան վէպերի ընթերցանութիւնը, որովհետև կազմողները հարկադրւած են երկերի դեղարեւստական նրբութիւնները դուրս շարտել և պահել միայն կեղևը:

Մի կողմ թողնելով Զէքսպիրին, որ ամեն համեմատութիւնից բարձր է, եթէ վերցնենք սովորական դրամատուրգներին, կըտեսնենք, որ նրանցից շատ և շատ քչերն են գրականական տեսակէտից դիմանում կրիտիկայի: Այս կողմից Օստրովսկին հազազգիտ դրամատուրգներից մէկն է: Նախքան բեմական գրող լինելը, նա գրականական հեղինակ է: Աշմարիտ է, նրա երկերի մէջ չըկան հոգեբանական նրբութիւններ, բայց և չըկան խոշոր գրականական թերութիւններ: Օստրովսկին կարդացում է հաճոյքով, իսկ ոչ ամեն մի դրամատուրգի կարելի է կարդալ և հաճոյք զգալ. մեծամասնութիւնը միայն բեմից է ազդու: Դուցէ այս է պատճառը, որ մի

քանի կրիտիկոսներ Օստրովսկու համար ասում են, թէ բեմը լաւ էր ուսումնասիրել, եւ իրաւ, եթէ Օստրովսկին կամենար իրան կաշկանդել բեմի շաբլոնով, նրա շատ պիեսների գործողութիւնները ոչնչանաւ ձգձգւած չէին լինիլ: Այն ինչ, նա, կամենալով մնալ գրականական մարդ, աշխատել է իր պիեսները կարելոյն չափ քիչ վնասել գրականական տեսակէտից, ուրեմն և մասամբ արհամարհել է բեմի պահանջները: Ահա ինչու կան տեսարաններ նրա պիեսների մէջ, որ կարգացում են հաճոյքով, բայց բեմից լսում են տհաճութեամբ:

Սակայն Օստրովսկին այժմ բաւական հնացել է, որովհետև բաւական կերպարանափոխել է այն աշխարհը, որ նա պատկերացրել է իր երկերի մէջ: Եթէ նա լինէր խոշոր տաղանդ, հարկաւ, կըստեղծէր տիպեր, որոնք երբէք չէին հնանալ: Գլխաւորն այն շրջանը չէ, որից այս կամ այն հեղինակը վերցնում է գործող անձանց, այլ հեղինակի ոչօր տիպեր ընդհանրացնելու: Ջրջանը կարող է արտաքուստ փոխել, կեանքի պայմանները կարող են չեղաշրջել, բայց մարդ մնում է մարդ. իւր արմատական շատկանիշներով, հեղինակի մեղն է, եթէ, չափշտակելով անցողիկով, չի կարողացել պատկերացնել մարդուն այնպիսի շատկանիշներով, որոնք ընդհանուր մարդկային են: Որուս վաճառականը կամ չինովնիկը նույն մարդն է, ինչ որ Ֆրանսիացին, գերմանացին, անգլիացին. տարբերութիւնը նրանց կեանքի փոփոխակի պայմանների և քաղաքակրթութեան մէջ է: Անմահ գրիչը ըմբռնում է այն, ինչ որ անփոփոխ է, համամարդկային է, չէ կախած անցողիկ պայմաններից: Իսկ Օստրովսկին անմահ հեղինակներից չէ: Նա շատ տաղանդաւոր է եղել, նա ստեղծել է շատ տիպեր, բայց մանր տիպեր, որ տեղական են և ոչ համաշխարհային:

Սակայն հաջ հասարակութեանը Օստրովսկու հետ ծանօթացնելու համար չըպիտի դիմել նրա «Ամեն մեղաւորներ» պիեսին, որ ներկայացւեց անցեալ կիրակի պ. Աբէլեանի բեմֆիսին: Այս պիեսը կրում է իր մէջ ֆրանսիական միլօգրամայի բոլոր պայմանները: Փողոց նետած ապօրինի գաւակ, մեղալիօն, մեղալիօնի մէջ ամփոփւած

մագեր, պրօլօգի պէս առաջին գործողութիւն, 17 տարւայ բացակայութիւն, չետոյ հանդիպում խաբող մարդու և խաբւող աղջկայ — ահա պիեսի բովանդակութիւնը: Զորս գործողութիւնից բաղկացած պիեսի առաջին գործողութիւնը միանգամայն աւելորդ է: Այն, ինչ որ կատարուում է այստեղ, պատմւում է երկրորդ գործողութեան մէջ և պատմւում է շատ ձանձրալի կերպով շատ ձգձգւած: Իսկ մնացեալը մեյօրացած է: Բայց և այնպէս այս միջոցաւ մէջ կան տիպեր, որոնց դեռ կարելի է տեսնել բեմի վրայ: Եւ այս տիպերը, կամ այսպէս ասած, տիպարիկները գաւառական դերասաններն ու դերասանուհիներն են, մանաւանդ արքշիւ դերասան Զմագան, որի նմաններն այժմ բազմաթիւ են գաւառական ուսումնականներում:

Պիեսի գլխաւոր հերոսի, ապօրինի ծնւած և փողոց նետւած նեղամօվի դերը կատարում էր պ. Աբէլեանը: Դերասանը մի անգամ ևս ապացուցեց, որ ընդունակ է կատարած դերերին տալ որոշ ինքնուրոյն բնաւորութիւն: Մարդկանցից արհամարհւած, շրջանից հալածւած, անտուն-անտէր ապօրինի զաւակը պ. Աբէլեանի խաղով այնքան կենդանի պատկերացրեց, որ աւելին պահանջել՝ դժուար է մի հաջ դերասանից: Ստեղծագործութեան տեսակետից նա այժմեան բոլոր հաջ դերասաններից բարձր է: Եւ այս հանգամանքը առիթ է տալիս մեզ յուսալու, որ ժամանակով պ. Աբէլեանը շատ աջող կը կատարէ կուսիք դրամատիկ դերեր, որոնց համար այժմ չունինք ուրիշ դերասաններ:

Զմագայի դերը կատարում էր պ. Արաքսեանը: Ուրախ ենք, որ վերջապէս, այս դերասանին ևս տեսանք իր ամպլուայում, ուրեմն, առիթ ունինք նրա մասին մի բանի խօսք ասելու ընդհանրապէս:

Նկատենք նախ և առաջ, որ պ. Արաքսեանը վերջին ժամանակ հանկալի առաջադիմութիւն է արել: Նա թողել է առաջւայ շարժը, մշակել է իր ձևերը, հարստացրել է միմիկը: Իր կատարած դերերին ինքնուրոյն բնաւորութիւն տալով նա պ. Աբէլեանից պակաս չէ: Իսկ գրիմ շինելով նա պ. Աբէլեանին համարեա մրցակից է: Առ հասարակ այս երկու դերասանը հետևում են ուս-

սաց ամենաընտիր շօլալին: Եթէ պ. Արաքսեանի ձևերի մէջ տակաւին կան թերութիւններ, եթէ երբեմներբեմն նա դարձեալ դիմում է նախկին շարժին, կարծում ենք, այս ժամանակի խնդիր է: Գլխաւորն այն է, որ նա ունի բեմական ձիրք, հոտաւորութիւն, կեանքը դիտելու ու կեանքի մէջ տիպեր ուսումնասիրելու շնորք: Մնում է, որ նա շարունակի աշխատել: Նրա ձիրքը դեռ ընդունակ է ընդարձակելու և մշակելու: Ժամանակով նա կարող է շատ խոշոր կօմիքական դերեր կատարել:

Ինքնահաւանութիւնը մեր դերասանների կախաղանն է: Այսօր ունինք մի բանի դերասաններ, որոնք, շլացած անձաշակ մարդկանց շուրջ գովասանքներից, իրանց մի մի Պոսարտ կամ Բայնայ են համարում և կարծում են, թէ կարող են Օթելլօներ, Արքայ Լիրեր և Ակոստաներ կու տալ անվնաս: Բայց, դժբախտաբար, մնում է կոկորդներում: Այսօր այդ դերասանների չափաւոր ձիրքերը սառել ու քարացել են, իսկ ձիրք չունեցողները դարձել են ողորմելի էակներ...

Մենք համուզւած ենք, որ պ. Արաքսեան համեստ կըլինի և նախքան մեծ դերերի դիմելը, դեռ կ'աշխատի կրթւել՝ զարգանալ, նրբացնել իր խաղը: Իբրև Զմագա նա շատ լաւ էր, բայց թող աշխատի աւելի խոշոր դերեր ստեղծել, իսկ ստեղծել կարող է, որովհետև ընդունակ է: Ամենից առաջ նա պիտի մշակի իր ձայնը, որ զուրկ է փափկութիւնից և «ամբողջութիւնից», չետոյ մեղմացնի իր ձևերը և դարձնի աւելի լուրջ: Չը պիտի մոռանայ նաև, որ դեռ երբեմն երբեմն չափազանցութիւններ է անում հասարակութեանը ծիծաղեցնելու համար: Լաւ կօմիկը իր կատարած տիպովն է ծիծաղ շարժում և ոչ ինքն իրանով: Պ. Արաքսեանը շատ ձիրքով կօմիկ է, ընդունակ է նաև շատ լուրջ կօմիկ դառնալու շուտով:

Մենք խօսեցինք այս անգամ պ. պ. Աբէլեանի և Արաքսեանի մասին, որովհետև առաջինը բենեֆիցիանտ էր, երկրորդի մասին դեռ չէինք խօսել: Գալով տիկ. Սիրանուշին Կրուչինայի և Պետրոսեանին Մուրովի դերում, երկուսն էլ լաւ էին: Միւս դերասանների դերերը չնչին էին: Իսկ օր. Մարի-Նրանուշի մասին մեր կարծիքը կըլայտենք աւելի յարմար դերում տեսնելուց չետոյ:

«Դարբնոցապետի» ներկայացումը հինգշաբթի, ամսոյս 19-ին, անցաւ աջող ընդհանուր առմամբ: Տիկ. Սիրանուշը լաւ տարաւ Կարաչի դերը: Պ. Պետրոսեանը, ըստ երևոյթին, մեծ ջանք էր գործ դրել Ֆիլիպ Դերբէյի դերի վրայ, և կատարեց գովասանքի արժանի եռանդով: Պ. Աբէլեանն իր դերում չէր և երբէք չէինք կամենալ նրան տեսնել այդպիսի անյարմար դերերում: Զատ շքեղ Աթենայիս էր օր. Պարգիթերը: Աչքի էր ընկնում նրա իր դերերին յարմար փարթած զգեստը: Օրիորդի խաղը աւելի և աւելի մշակւում է: Զատ ուրախ ենք, որ մեր յոյսերը արդարացնում է, Լաւ էր նաև տիկ. Մելիքեան: Պ. Թուրեանը նոյնպէս իր դերում չէր, թէև ոչ նա և ոչ Աբէլեանը, ի հարկէ, չըփչացրին իրանց դերերը: Միւսները օգնեցին անսամբլին, իսկ օր. Մարի-Նրանուշը համակրելի Սիւզան էր:

Օր. Պարգիթերը հասարակութիւնից ստացաւ մի արծաթեայ նւէր:

Այսօր, կիրակի, ամսոյս 22-ին կըկայանայ պ. Պետրոսեանի բենեֆիսը: Կըցանկանայինք, որ թատրոնը լիւր լինէր: Պ. Պետրոսեանը արժանի է խրախուսի: Ներկայացւելու է առաջին անգամ Թիֆլիսում Պոտապենկօի «Կեանք» դրամը:

ԴԵՐԱՍԱՆԱԿԱՆ ԽՈՒՄԲԸ

Բազմի հաջ հասարակութիւնը, ինչպէս երևում է, վճռել է առ միշտ ամօթի և դատապարտութեան ենթարկել Թիֆլիսի հաջ հասարակութեանը: Մի խումբ թատրոնասէրներ ժողովել են անհրաժեշտ դրամագլուխ, որով մրտադիր են երեք տարի շարունակ ապահովել հաջ բեմի գործը Բագուում: Մենք անկեղծ սրտով շնորհաւորում ենք այս կարեւոր ձեռնարկութիւնը և ցանկանում ենք բազմեցիկներին աջողութիւն: Հարկաւ այս ձեռնարկութիւնը կունենայ բարերար ազդեցութիւն հաջ թատրոնի գործի վրայ, որ, երևի, մի օր աւելի փայլուն դիրք կունենայ, քան այժմ:

Բայց մի բան. լսում ենք, որ դերասաններից շատերը, չափշտակելով բազմեցիկների բարի ցանկութիւնից, մոռանում են չափ ու սահման և արդէն սկսել են այնպիսի պայմաններ առաջարկել, որ միանգամայն անըն-

յուրենի պիտի համարել: Մեր խօսքը այդ դերասանների պահանջած անհամեստ ռոճիկների մասին է: Չբար պիտի մոռանալ, որ բազուցիները առևտրական նպատակով չեն ուզում թատրոն պահել, այլ լուրջ աչք նպատակով, որ օգնեն նրան, բարձրացնեն ընկած դրութիւնը: Այս տեսակէտից արդէն մեր դերասաններն ու դերասանուհիները պարտաւոր են մի փոքր չափաւորել իրանց գրգռած ախորժակը: Բացի սրանից, չըպիտի մոռանան նրանք, որ եթէ շատ խնայատապահանջ լինեն, չըճանաչեն իրանց չափն ու սահմանը, կարող են զգեցնել բազուցիներին, և այն ժամանակ դարձեալ կենթարկւեն իրանց ճակատադրի հաճոյքին և կըմնաց նրանց անգործ թափառել... Նրանք պիտի պահանջեն այնքան, որքան արժանի են: Այս մէկ: Երկրորդ, լսում ենք, որ դերասանուհիներն և դերասանները աշխատում են միմեանց ոտի տակը փորել, ուզում են մէկն ընդունել, միւսը—ոչ: Դա արդէն նրանց բարոյական իրաւունքից դուրս մի բան է, աններելի ոտնձգութիւն: Հասարակութիւնն և միմիայն հասարակութիւնը կարող է և ունի իրաւունք ասելու, թէ որ դերասանը կամ դերասանուհին է արժանի հաջ բեմի վրայ մնալու և որը—ոչ:

Մենք իբրեւ հաջ բեմի առաջադիմութեանը նախանձախնդիր, աւելորդ չենք համարում այստեղ չիշել այն դերասանուհիներին, որոնք պէտք է ընդունեն ապագայ խմբի մէջ:

Եթէ տիկ. Հրաչեայի առողջութիւնը թոյլ չըտայ բեմին ծառայելու, հարկաւ տիկ. Սիրանոյշը անհրաժեշտ է դառնում առաջին դրամատիկ դերերի համար: Օր. Վարդիթերն անհրաժեշտ է երկրորդ դրամատիքական դերերի համար և իբրեւ «grande dame»: Կան նոյն իսկ մի քանի առաջին դրամատիկ դերեր, որոնց համար նա համեմատաբար աւելի չարմար կըլինէր քան տիկ. Սիրանոյշը: Տիկին Մելիքեանն անհրաժեշտ է էնթենիկ դրամատիկ, տիկ. Աւետեան սուրբէտ դերերի համար: Օր. Մարի-Հրանոյշ էնթենիկ-կոմիկ դերերի, օր. Վարդուհի կոմիքական խոշոր դերերի և տիկ. Զաքէլ մանր կոմիքական դերերի համար: Սրանցից աւելի մենք դերասանուհիներ չունինք: Իսկ եթէ օր.

Իգմիրեանը համաձայնի լսումը մըտնել—արդէն մի դիւտ կըլինի հաջ բեմի համար: Կարելի է հրաւիրել և տիկ. Փառանձեմին մանր դերերի համար:

Անցնենք տղամարդկանց պերսոնաժին:

Առաջին դրամատիքական և դրամատիկ հերոսների դերերի համար, հարկաւ, պ. Աբէլեանը կըհրաւիրուի: Պ. Պետրոսեանը աւելի չարմար է իբրեւ ռեգոնէօր, նաև ծանրաբարոյ դրամատիկ ծերերի դերերի համար: Իբրեւ կոմիկ-բուֆ, հարկաւ, ամենայնաբար պ. Թուրեանն է: Երիտասարդ կոմիկ դերերի համար, նաև პროстаке դերերի համար ամենաշնորքովը պ. Արաքսեանն է: Պ. Վրոյր լաւ կոմիկ ծերունի է բեմի վրայ, ինչպէս և պ. Յարութիւնեանը իբրեւ ռեգոնէօր: Պ. Ստեփանեան փոքրիկ դրամատիկ պարզասիրտ դերերի համար: Քանի որ բազուցիները այլ ևս չեն ուզում պ. Օհանեանին հրաւիրել իբրեւ ժոճ-պրէմիէ, հետեւաբար այս անպիտան բաց է մնում հաջ բեմում: Պ. Ալիսանեան զուգէ կարողանալ ժամանակով պիտանի լինել, բայց առ այժմ ռեժիսորը մենք սխալ կանի, եթէ նրան խոշոր դերեր չանձնի: Բայց հրաւիրել նրան խմբի մէջ հարկաւ որ է: Պ. Մելիքեանովսփեան լաւ է կատարում ծառաների դերերը, ուրեմն նա կըհրաւիրուի:

Այս է մեր կարծիքը, որ վատ չէր լինիլ, եթէ բազուցիները աչքի առջև ունենային:

Պատկերների ցուցահանդէս Պէտքերուդում

Դեղաւեսի նպասակն և պատկերացումը բնութեան գեղեցկութիւնը, առաջացնել է՝ սէր, ե՛ւ վիշտ, ե՛ւ հիացում, ե՛ւ հրճում...

Դիորո

Տեղիս գիտութեանց ճեմարանի լայնարձակ դահլիճները զարդարւած են պլաստիկական գեղարվեստի նորագոյն արտադրութիւններով: Իւրաքանչիւր օր հազարաւոր այցելուներ մտնում են այդտեղ էստետիկական թովիչ բաւականութիւն ստանալու, մարդկային խելքի և ճարտարութեան արդիւնքը տեսնելու:

«Գեղարվեստից ճեմարանի վարչու-

թիւնը», «Նկարիչների ընկերութիւնը» առանձին առանձին շինութիւնների մէջ հանդէս են հանել բազմազան և բազմերանգ պատկերներ՝ ի խրախուս գեղարվեստների, ի ցոյց գեղասէրների: Առաջինի կազմակերպած պատկերահանդիսին մասնակցող էկսպոնենտների թիւը հասնում է 190-ի, իսկ պատկերները 400-ի, որոնցից ամենաաչքի ընկնողները հետեւեալներն են:

Յ. Ալազուլսկի. «Եւրոպական նաւախումբը Կրետէի ափերում», «Փոթորկից յետոյ»: Առաջինը պատկերացնում է Կրետէ կղզու ափերը՝ մեծ պետութիւնների նաւերով շղթայակապւած. կապուտակ ծով, մաքուր ու ջինջ օդ և լեռներ ու բարձրաւանդակներ, որոնք իրար հետ միացած՝ նայողին ակամայից չիշեցնել են տալիս մօտիկ անցեալը, թարմ կոտորածները. իրքան արիւն, արցունք ծծեց այդ անկուշտ ծովը, իրքան անմեղ զոհեր կլանեցին այդ անխօս լեռները: Երկրորդ պատկերը ներկայացնում է յուզած ծովը փոթորկից յետոյ՝ ջարդ ու փշուր եղած նաւի կտորներ, ալիքների դժմաքառող մարդ արարածներ:

Վ. Կոստրեկնսկի. «Օրդախ»—8×5 արշ. մեծութեամբ և «Սգոյ դրօշակ»—5×3 արշ. մեծութեամբ: Առաջին սիւսթէտը վերցրած է հին հռոմայական կեանքից և պատկերացնում է շուտ ու շուտ մարդկանց ճոխ խնջոյք. երկրորդը մի սևազգեստ կոյս է սև դրօշակ ձեռքին: Այդ երկու հակամիտ պատկերները կարծես մըմնջում են լռելեայն. «Ահա այդ է մարդկային կեանքը, ահա այդպէս են սուգ ու հառաչանք, բրբիջ ու խրախանք գուգահեռաբար առաջ ընթանում»:

Ե. Բեմ. 5 մենիատուր, բայց գրաւիչ պատկերներ փայտի վրայ՝ ուռու երեսանների կեանքից: Դրանք թագուհու սեպհականութիւնն են կազմում:

Ակադեմիկոսներ Միլևանովիչ և Բլեդերին—«Յուդայի համբոյրը». դա մի հրաշալի նկար է 6×3 արշ. մեծութեամբ, որ պատրաստւած է տեղիս Խաչակուսկի տաճարի համար:

Աւետուսկի Պ.—«Բարի խորհուրդներ». գեղանի կոյսը հայումած է լինում գիշեր ցերեկ մտածում է իր սիրելեան մասին. հոգեկան տանջանքը հետզհետէ քայքայում է նրա կազմածքը. նկատում է այդ մայրը և ահա մի գեղեցիկ օր դստեր մօտ նստելով սկսում

է իր «բարի խորհուրդները»: Զնորհա-
լի նկարչի վրձինը դրոշմել է դրանց
դէմքերին՝ զօրեղ արտայայտութիւն՝
սիրատանջ գեղեցկուհու խոր թախիժը,
մօր ծնողական սէրն ու հոգատարու-
թիւնը:

Հայ նկարիչներից բացի Ալազու-
սկուց, այդ ցուցահանդէսին մասնակե-
ցել է և Ե. Մղդսեան իր 4 փոքրիկ
էտիւդներով:

«Նկարիչների ընկ.» կազմակերպած
պատկերահանդէսին մասնակցող նկա-
րիչների թիւը հասնում է 70-ի, որոնք
իցոյց են դրել 220 պատկերներ: Այդ
բոլոր պատկերների փառքն ու պար-
ծանքը, թագն ու պսակն է կազմում
հռչակաւոր նկարիչ Ն. Սեմիրադսկու
«Քրիստոնեայ Դիրքեան Ներոնի կրկե-
սում» խորագրով հրաշագեղ պատ-
կերը 12×5 արշ. մեծութեամբ. — Նե-
րոնի գազանային սիրտը յագուրդ չէր
ստանում սովորական զոհերով, սովո-
րական արիւնհեղութեամբ: Նա շա-
րունակ մտածում, հնարում էր նորա-
նոր հայածանքներ, նորանոր տան-
ջանքներ քրիստոնեաների համար:
Պալատականներից մէկը մի օր պատ-
մեց Ներոնին, թէ ինչպէս առասպելա-
կան թագուհի Դիրքեան մահաւան պա-
տիժ ստացաւ իր խորթ որդիների՝ Ամ-
ֆիոնի և Յետալի ձեռքով և նոյն
րոպէին Ներոնը մի դժոխային հրա-
ման արձակեց՝ միևնոյն պատկերաց-
նել կրկեսում, որպէս զի Դիրքեայի
գերը քրիստոնեայ աղջիկ կատարէ:
Հրամանը իրագործեց: Կրկէսի հրապա-
րակում երևաց կատաղի եզը և նրա
մէջքից ծաղկազարդ պարաններով կա-
պած քրիստոնեայ մերկանդամ կոյսը:
Դրադիտորները առաջ են գալիս և
նիզակներով ու սրերով ծակծկում, ան-
մեղ կենդանուն մինչև արիւնաթաւալ
գետին գլորելը: Այդ րոպէին սեւա-
մորթ ստրուկները ռսկէզօժած պատ-
գարակով առաջ են բերում Ներոնին:
Նա իր խորհրդական Տիգելինայի և
մի քանի ուրիշ անձերի հետ քաշում
է մի կողմ և զննում տեսարանը: Ահա
նա նայում է արիւնաշաղաղ եզի մէջ-
քից անբաժան քրիստոնեայ կոյսի
հոլանի իրանին, հերարձակ գլխին,
ահա նա կարծես ասելիս լինի. «Ի՛նչ-
քան խելացի միտք չլացայ, ի՛նչքան
գրաւիչ է այս ամենը...»: Եւ հանձա-
րեղ նկարչի հմուտ վրձինը այդ սար-
սափելի տեսարանը ամենայն մանրա-

մասնութեամբ և նրբութեամբ գեղա-
գծել է կտաւի վրայ, այնպէս որ իւրա-
քանչիւր այցելու երկար ու երկար
դիտում է այդ պատկերը, և միաժա-
մանակ հիացում և զգանք զգում —
հիացում դէպի գեղարուեստը, որ այդ-
պիսի կատարելագործութեան է հա-
սած, զգանք դէպի Ներոնը, որ այդ-
պիսի գազանութեամբ է հրճում: Զա-
տերի ասելով Սեմիրադսկու այդ պատ-
կերը 70,000 ռ. է գնահատած:

Մնացած պատկերներից նշանաւոր են՝
Լագորիո՝ «Սամսոն քաղաքը» 2×1½
արշ. մեծութեամբ, Լագորիօ բաւական
յայտնի անուն ունի գեղարուեստական
աշխարհում. նա իր գեղանի նկար-
ներով մրցում է Ալազուսկու հետ:
Այդ պատկերում նա զարմանալի հրմ-
տութեամբ ձևակերպել է Սամսոնի
փարոսը գիշեր ժամանակ, պահակա-
տունը ժայռի գլխին, մի քանի տներ
և ծովափում տաճիկներ: Պատկերի
խորհրդաւոր մուգութիւնը մի տեսակ
երկիւղ է ազդում, մի ինչ որ զգաց-
մունք է առաջացնում: Մարդ չիշում
է Անատոլիայի նոյնանման վայրերը
անմեղ զոհերի դիակներով ծածկւած,
ճաճկա-հայաստանի մուգ մթնոլորտը:
Հարիւր հազար որբերի, այրիների ախ-
ու վախով լցւած:

Ի. Պելեկին. «Թառամում է», «Միակ
բժիշկին».— Դրանցից առաջինը ներ-
կայացնում է մտախոհ, վշտահար ա-
մուսնուն թռքալստից թառամող կնոջ
մօտ, իսկ երկրորդը թշաւո մօրը մա-
համերձ հիւանդ որդու անկողնու մօտ
աղօթելիս:

Միւս նկարիչների աշխատու-
թիւններից առանձին գրաւչութիւն
ունին Բեռաբդսկու «Գաղտնիքը» սի-
րահար. կեանքից, Գալիլեյի «Ներկոյց»,
գեղջուկի ընտանիքը դաշտից տուն
դառնալիս, Սուխոբովսկու «Կանացի
գլուխ» կապուտակ աչերով, շագանա-
կադոյն մագերով, հմայիչ դէմքով:

X

Բերլինի ուսանողութեան դասը «Մշակին»

Բազմաթիւ անհամ ու շաբլոնական
շնորհաւորութիւնների մէջ, որոնք
մեծ մանրակրկիտութեամբ գետեղում
են Մշակի ամենալաւ էջերում, վեր-
ջապէս գտնուում է մի շնորհաւորու-

թիւն, որը միւսների հետ ոչինչ նմա-
նութիւն չունի և շնորհաւորութեան
անունով պարունակում է մի լաւ դաս,
մի անկեղծ խրատ Մշակի այժմեան
ղեկավարներին, որ սակայն մնալու
է ձայն բառառոյ անապատի, որով-
հետեւ Մշակի ղեկավարները բաւակա-
նաչափ ճաշակ ու զարգացողութիւն
չունին նրա էութիւնը ըմբռնելու:

«Մենք չենք միանում — ասում է Բեր-
լինի ուսանողութիւնը Մշակի №33-ի
մէջ — հասարակութեան այն պահանջին,
որ «Մշակը» բաւականանայ հիմնադրի
արածը շառնակելով, այլ ցանկանում
ենք, որ Մշակը իր 25-ամեայ (ասա-
ցէք «20-ամեայ») առաջին աջող
քայլերից յետոյ, այժմ աւելի խոր
թափանցի հասարակական անտագո-
նիզմի քննութեան մէջ: Տնտեսական
կեանքի առաջ բերած նոր պրօբլէմ-
ները աւելի որոշակի հրապարակախօ-
սութեան առարկայ դարձնի և առանց
տատանելու դառնայ գիւղացու, մը-
շակ-հալածաձի ցաւերի օրգան (իսկ
մինչև այժմ նա ի՛նչ էր):

Մինչև այժմ Մշակին շնորհաւորող-
ները կամ ցանկութիւն էին յայտնում,
որ Մշակը շարունակէ հիմնադրի ա-
րածը, կամ պնդում էին թէ նա հէնց
այդպէս էլ անում է: Իսկ այժմ նոր
ձայն է լսւում... Ուսանողութիւնը
պահանջում է, որ Մշակը չբաւա-
կանաւայ հիմնադրի արածը շարու-
նակելով, այլ... բանն էլ հէնց այդ
այլի մէջն է: Բերլինի ուսանողու-
թեան այլը վաղուց խուլ կերպով
հնչում է մեր երիտասարդութեան
մէջ և այնպէս բացարձակ կերպով
արտացոլում է. Տարազի էջերում,
իսկ Մշակը այդ բոլորը չընկատելու
է դնում և «մազով» է չափում իր
աշխարհահայեցողութիւնը: Ի՞նչ նոր
պրօբլէմների (հարցերի) խոր քննու-
թիւն է պահանջում ուսանողութիւնը
Մշակից: Մշակի համար պրօբլէմ-
ներ չը կան, այլ ամեն բան վաղուց
որոշւած ու պարզ է: Մշակը ունի մի
ամբողջ «օրէնսդրութիւն», որի մէջ
վաղուց ամեն ինչ պարագրաֆներով
որոշւած է և որոնցից դուրս փրկու-
թիւն չէ ճանաչում Մշակը: Ի՞նչ
մնացին պրօբլէմները և նրանց խոր
քննութիւնը:

Եւ ումից են անում Եւրոպայի
կենդրոնում համալսարանների դահ-

լինեցրում մտատանջող երիտասարդները այդպիսի պահանջներ:

Իր Արժրուհու արածները շարունակելու համար նոր Արժրուհիներ են հարկաւոր, որոնց, հարկաւ չը պիտի որոնել Մշակի այժմեան խմբագիրներին, հին Արժրուհու այդ նոր թուլթակների շարքում:

Դ ա ղ ո յ ա կ ա ն

Պետերբուրգում բացւած «ժողովրդական համալսարանը» շուտով լրացնում է իր կենսամեակը, որ բաւական յաջող է անցել: Դասախօսութիւնները լսողների մեծ մասը կինարմասներ են, որոնցից շատերը միջնակարգ դպրոց են աւարտել: Պարզ է, որ ռուսուհին բարձրագոյն ուսում է ուզում, քեւ սակաւ է ստանում:

Լուսաւորութեան նախարարը բացատրել է, որ արտասանմանում բժշկութեան դոկտորի դիպլոմ ստանող կանայք կարող են Ռուսիայում լաւագոյն կենցաղի մեծ գիւնարգիւնի ծրագրով եւ ապա իրաւունք ունենալ բժշկի կենցաղին տալ որեւէ ռուսական համալսարանում: Յայտնի է, որ մենք հայերս արդէն մի քանի այդպիսի կին-դոկտորներ ունինք, որոնք ուրեմն միջոց կունենան գործադրելու իրանց գիտութիւնը մեր երկրում:

Ֆինլանդիայի մայրաքաղաքում (Հելսինգֆորսում) համալսարանին կից բացւում է երկրագործական բաժանմունք:

Տնտեսական նորութիւններ

Անգլիական պետական գիւղացիների հողային կազմակերպութեան ծրագիրը քննւած է վերջնականապէս առանձին յանձնաժողովում: Իսկ նրա վերջնական խմբագրութիւնը յանձնւած է երկրագործութեան մինիստրի կովկասեան իրազօրին: Այս ծրագիրը պիտի քննէ պետական խորհրդի մէջ դեռ ներկայ նստաշրջանին:

Երկրագործութեան նախարարութիւնը կամենալով բարեփոխել անասնապահութիւնը կովկասում, անհրաժեշտ է համարել՝ պահել այստեղ լեռ-

նային Ապեան տեսակի կենդանիների ապաստանարաններ եւ այդպիսով միջոց տալ տեղական անասնապահներին ձեռք բերել եւս գնով լաւ կենդանիներ եւ լաւացնել տեղական անասնակների տեսակը:

Տերեկի Երջանի Ղարաբուլախ ստանիցայի մօտ նաւթային հողեր կան: Միայն մեակելու համար կազմւում է մի ընկերութիւն, որի սկզբնական դրամագումարն է 1,800,000 ռ.:

Դիտական նորութիւն

Լրագիրները հաղորդում են, որ նոյն տարի մի նիւթ են հնարել, որ մեծ նշանակութիւն կունենայ պատերազմական արեւսի մէջ: Այդ նիւթով ծածկած զինուորական զինքները, այլ դիպչելով նրան, չափւած լինելու մղում: Եթէ այդ գիւղը հաստատւի, այն ժամանակ ուրեմն բնագործների նշանակութիւնը չնչին կլինի:

Լ ՈՒՐ ԵՐ

Ներկայ տարուց սկսեալ, արտաքին գործերի նախարարութիւնը հրատարակում է ժողովածու, ուր գետնորում է հիւպատոսական գործակալներից ըստացած տեղեկութիւնները: Ժողովածուի նպատակն է ծանօթացնել օտար երկրներում տեղի ունեցող բազմաթիւ տնտեսական կարեւոր երևույթների հետ:

Սուխումի գաւառի Անուխա գիւղի 16 հայ ընտանիքներ, որոնք պարապում էին ճիւղատի վարուցանքով՝ նորերս հեռացրւած են, նրանց տեղը ուսներ բնակեցնելու համար: Այժմ նրանք խնդիրք են տւել Պետերբուրգ, որի մէջ յայտնում են, թէ իրանք այդտեղ 18 տարի այնտեղ բնակւած են եւ իրանց ճիւղատարագործական աշխատանքներով անապատը ծաղկեալ դրութեան մէջ են դրել:

Պետերբուրգում բացւում է ամառային համար Ժողովրդական ազգի ընթերցարանով, որին նպաստ են տալիս տեղական գործարանատէրերը: Նմանելու արժանի օրինակ:

Քուլթաչիսի նահանգի, Գալսիի ամառանոց կոչւած տեղում գտնւած է նոր հանքաշուր: Թիֆլիսում կատարած վերլուծութիւններից երևում է, որ այդ ջուրը պարունակում է երկաթաթթու: Ուրեմն պատկանում է փելեգնալօգսկիի ջրերի տեսակին: Երանակն էլ այնտեղ շատ գեղեցիկ է եւ բուսականութիւնը հարուստ: Սակայն դեռ լաւ պէտք է հետազօտել այդ նոր կուրօրտը:

Քուլթաչիսում մի խումբ ինտելիգենտ տիկիներ պատրաստւում են հրատարակելու մէկ ամսագիր վրացերէն լեզուով:

Պետերբուրգում կանաչ մի ընկերութիւն են կազմում կազմարարական գործերով պարապելու համար:

Թիֆլիսի քաղաքային վարչութիւնը որոշել է կնիք դնել մի վրայ, որ ապացոյց կլինի մի առողջ լինելուն: Զարմանալի է, որ այդ գովելի միտքը վաղուց արդէն գործադրւում է Բաղդադում, իսկ Թիֆլիսում նոր են մտածում այդ մասին:

Թիֆլիսի նահանգապետը հաստատել է Սերգեանցին արհեստագործների պարագլխի պաշտօնում:

Թիֆլիսում, Արկադեան գիւղատնտեսական ընկերութեան մէջ շուտով պիտի բացւին գիւղատնտեսական դասընթացներ: Դասախօսելու են կաթնատնտեսութեան, անասնաբուժութեան, մետաքսագործութեան, մեղապահութեան մասին: Մուտքը ձրի է:

Բազում Սարաւեյսկու ապամութեան գործի մէջ մեղադրուող Բախխանովը, որ պալատի արդարացնելուց լեռն առանձին աշխուժով պէտք էր Բազի հասարակութեան մէջ, տեղադրու յանախելով բոլոր փոքր շահեւորումները ժողովներ, օրինակ քաղաք, ակումբ եւ այլն, այժմ յանկարծ անհետացել է: Առում են, թէ նա Պարսկաստան է փախել: Պատահաբար պարզ է, սենացր հրամայել է նրա գործը վերսին քննել:

Խառն լուրեր

Լրագիրները հաղորդում են, որ սուլթանն ամենից շատ հաւատ է ընծայում աւստրիական զենայանքին: Վերջինս խորհուրդ է տալիս սուլթանին՝ գործերը դուրս չը բերել Թիֆլիսից մինչեւ որ Կրէտէի նահանգապետ չընշա-

նակի մի տաճկահայտակ (դէ, ի հարկէ տուլթանը հաւատ կ'ընծայէ այդ դեսպանին): Առհասարակ Ստամբուլում գերմանական ազդեցութիւնը (հետեւապէս և աւստրիականը) աւելի է: Գերմանները կառուցանում են նոր երկաթուղիներ և նաւահանգիստներ: Նրանք ազատ են բոլոր հարկերից (սըրանց փոխարէն հաշերը կը վճարեն): Վերջապէս մտադրութիւն կայ նախել նրանց այն տեղը, որտեղ կատարել է խաչելութիւնը: Գողգոթան գերմաններէ ձեռնում... խիստ խորհրդաւոր պատկեր է:

— Իտալիայի պատերազմական նախարարութիւնը, խիստ ծածուկ կերպով, պատերազմի մեծ պատրաստութիւն է տեսնում: Նախարարը հրամայել է զիշեր ցերեկ գործել պատերազմական գործիքներ և նիւթեր արտադրելու համար: Ամենակարճ ժամանակում պիտի պատրաստ լինին զօրքերի տեղափոխելու բոլոր միջոցները:

— Նապոնական մի ազդեցիկ լրագիր, յայտնում է հետեւեալ մտքերը. «Մենք բաւական ենք պատերազմական վերակազմութեան ներկայ ճրագրով, որով մշտակալ զօրքի թիւը հասցնում է մինչև 500 հազարի և պահեստի զօրքը 300 հազարի, որը ամենայն ժամ կարող է կանչել զէպի դրօշակը: Մենք հաւատացած ենք, որ եթէ երկու-երեք պետութիւններ յարձակեն Նապոնիայի վրայ, ոչ մի հատիկ օտար զինուոր չէ կարող մեր ափը դուրս գալ»:

— Զիւստային - Ամերիկայի նախագահը մտադիր է պահանջել կոնգրեսից կէս միլիօն զօլար Կոնքալի չըպատեղազմող բնակիչներին կարիքների համար: Միւս կողմից պիտի պահանջեն Իսպանիայից, որ սա հոգ տանէ իր հայրենակից կոնքալիների համար և վերջ տայ պատերազմին Կոնքալի հետ: Եթէ Իսպանիան չի անի այդ քայլը, ապա Ամերիկան, մարդասիրութիւնից դուրս, ոչ ժող կը միջամտէ գործին: Պարզ է, որ Ամերիկան կատակ չէ անում, միայն թէ Իսպանիայի աջալը եկել է:

— Աւստրիայի աւագաժողովը, որ փակել էր ժամանակաւորապէս, որպէս զի անկարգութիւն առաջ բերողները հանդարտւին, այժմ նորից բացել է: Բայց փակ ամիսները ոչինչ ներդրածութիւն չեն արել զգացումների և խելքերի վրայ: Գերման դե-

պոնտատները կրկին կինտոյութիւններ են անում, իսկ սլաւոնները թէև ներում են, բայց չեն վախենում այդ կինտոյութիւններից: Մի խօսքով նոյն տեսարանն է կրկնում. «Ես հովիւ եմ՝ չեմ տալ — Ես գալլ եմ՝ կառնեմ»:

— Լոնդոնում տեղի են ունեցել քաղաքային խորհրդի ընտրութիւնները. ընտրւած են 83 առաջադիմականներ և 56 չափաւորականներ: Ազատամիտ բանակը պարտական է այդ յաղթութեամբ բանւորներին որոնք առաջ չափաւորականներ էին ընտրում: Բանւորական կուսակցութեան ներկայացուցիչը ստացաւ 1,100 ձայն աւել, քան անցեալ ընտրութիւններին: Ընտրողները մեծ համակրութեամբ ցոյց արին նրան և ուսերի վրայ տուն տարան:

— Երիտասարդ - տաճիկները ժողով են կազարել, որը վճռել է բռնութիւններ գործ դնել խոստացած բարեկարգութիւնները իրականացնելու նպատակով համար: Ի դէպ, ուր մնաց սրանց Մուրադ-բէյը, որին այնպիսի խոստումներ էին անում և որը հաւատում էր...

— Մակեդոնիան չէ խաղաղում և սրա ամբողջ ազգաբնակչութիւնը համարում է այժմեան խառնակութիւնները պատերազմի լրաբերը: Ուսկիւրը որ մեռած քաղաք էր, այժմ լցրած է զօրքերով, որոնք օրէցօր աւելանում են: Սալօնիկը նոյնպէս:

Ընդդիմախօսութիւն

Նամակ խմբագրութեան *)

Թիֆլիս, մարտի 11-ին

„Մշակի“ պատասխանների բաժնից իմացայ, որ Դ. Բալասանցը հեռագրով դիմել է ձեզ իմանալու „Մուրադի“ խմբագրութիւնից իր հեղինակած (?) գրքի քննադատի անունը: Յայտնում եմ հրապարակով, որ „Անպոռ“ ստորագրող անձը, որ գրախօսել է „Ռոստոմ եւ Սալմա-

*) Այս նամակը վաղուց ուղարկւած էր „Մշակին“, սակայն մի շարք անցանց չեանք կ'ընծայեմ եւ յեղափոխեմ այլեւ Լճ 42-ում: Այս հանգամանակն սուրբ է ցուցիւ կարծելու, որ „Մշակը“ դիտարկւած վարագործում է իր թղթակցի (?) գողութիւնը, որ „Բազմալեպի“ հեղուկ յիշեալ լրագրի 25-ամեակին նշուել էր, ըստ „Մշակի“, „մի մեծ ոգևորում ոգևորւում էր“:

Բացառութիւնն աւելորդ է...

նը“ և ցոյց աւել նրա գողացած լինելը, ես եմ, և „Մշակի“ էջերում նորից կըրկնում եմ, որ պարսիկ հրատարակած „Ռոստոմ եւ Սալմալը“ սկզբից մինչև վերջը գողութիւն է, այն էլ խաչտառակ գողութիւն: Այդ արդէն փաստերով ցոյց եմ տւել „Մուրադի“ էջերում, իսկ թէ ինչու „Մշակը“ գողութեան հրապարակ հանելը հայհոյանք է համարում և խորհուրդ է տալիս անտես առնել մեզ, դա ինքնակէ խմբագրութեան գործն է, բայց մենք ամուր կը բռնենք Բալասանցին, բայց չենք թողնիլ, և կ'առաջարկենք փաստերով հերքել մեր ասածները: Պ. Բալասանցի խաչտառակ գողութեան մի նոր կատարելատիպը տալու համար, յայտարարում եմ, որ ոչ միայն իմ գրախօսած գրքի մէջ գողացած հատածներ կան, այլ և „Բազմալեպի“ հանդիսում տպւած նրա ոտանաւորներից մեծ մասը նոյնպէս գողացած է. փաստերով այդ էլ պատուատ ենք ցոյց տալ իր ժամանակին:

Սակայն սրանով պ. Բալասանցը չի ազատւում. կասկած կայ նաև նրա թարգմանած (?) „Հեմրիկի Պեսաւոյցի“ գրքի մասին, որովհետև չիշեալ պարսիկ բացի հայերէնից մի ուրիշ լեզու կարգին չը գտնուէ: Յոյս ունինք կրգաւորին ուրիշ անձինք էլ, որոնք կը պարզեն այդ բանն էլ:

Իւնորգ Բաբուրեանց

մեր պատկերները

I Տ Ն Տ Ե Ս Ո Ւ Հ Ի

Տնտեսական զբաղմունքները չեն կարող մարդուն բոլորովին մոռացնել տալ գաղափարի, զգացողութեան աշխարհը: Աշխատանքը տնտեսուհին, որքան էլ գլուխը խառն լինի, այնուամենայնիւ յանկարծ մտաբերում է նրան... սիրտը թռնում է և մի ձեռքին դանակը, որով գործում է, միւսով հանել է ծոցից բարեկամի լուսանկարը և մտաբերում է երջանիկ օրերը...

II ԸՆԿԱՐՄԻՈՂ ՆԱԽԻ ՎՐԱՅ

Որքան յուսանող բնաւորութիւն ունի մարդկային սիրտը. Անահիման ծովի վրայ ընկղմւում է նաւը... բայց ճանապարհորդները, թէև վերին աստիճանի սարսափահար, այնու ամենայնիւ դեռ յոյս ունին ազատւելու: Աթոռները ծովն են գցում, որ կարողանան գէթ սրանց միջոցով ազատւել: Որպիսի չնչին յուսանողի, բայց մարդը չէ վհատւում վերջնականապէս և իրաւունք ունի...

